

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Харківський державний університет харчування та торгівлі

ДУХОВНА КУЛЬТУРА СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Методичні рекомендації для самостійної роботи

студентів спеціальностей 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність», 181 «Харчові технології», 131 «Прикладна механіка»,

142 «Енергетичне машинобудування»

з дисципліни «Історія та культура України»

Харків
ХДУХТ
2019

Духовна культура сучасної України. Методичні рекомендації для самостійної роботи студентів [Електронний ресурс] спеціальностей 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність», 181 «Харчові технології», 131 «Прикладна механіка», 142 «Енергетичне машинобудування» / укладачі І. П. Коршунова, Н. А. Лемешева, А. С. Міносян. – Х. : ХДУХТ, 2019. – 1 електр. опт. диск (CD-ROM); 12 см – назва з тит. екрана.

Укладачі: І. П. Коршунова, доц., Н. А. Лемешева, ст. викл., А. С. Міносян, к.іст.н., проф.

Рецензент: д. філос. н., професор кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Національного університету цивільного захисту України Л.І. Юрченко.

Кафедра суспільних та гуманітарних дисциплін

Схвалено методичною комісією факультету менеджменту
Протокол № 9 від 26.06.2019 р.

Схвалено вченою радою ХДУХТ
Протокол №16 від 15.07.2019 р.

Схвалено редакційно-видавничою радою ХДУХТ
Протокол №12 від 05.07.2019 р.

© Коршунова І. П.,
Лемешева Н. А., Міносян А. С.,
укладачі, 2019

© Харківський державний університет
харчування та торгівлі, 2019

Передмова

Українська культура на зламі тисячоліть і на початку ХХІ ст. переживає суперечливий і відповідальний період переосмислення національних здобутків минулих епох. Після розпаду СРСР і здобуття Україною незалежності перед митцями відкрився широкий простір, що у попередні десятиліття був закритий «залізною завісою». Стали доступними надбання європейського і світового мистецтва. Українські театральні діячі висувають ідею інтеграції українського мистецтва в культурний процес Європи, все частіше звертаються у своїй діяльності до традицій, різних жанрів і видів зарубіжного мистецтва. Цю ідею вони вважають запорукою знаходження власного місця у європейській спільноті. Водночас, стає зрозумілим, що взаємодія з зарубіжним мистецьким досвідом неможлива без національного культурного самоусвідомлення.

Суперечливі тенденції розвитку української музики нового тисячоліття є характерною ознакою перехідного суспільства. Безперечно, закріплення позитивних результатів розвитку культури залежить від усього суспільства і кожного громадянина окремо. Гарантом успіху у досягненні цієї мети є потужний потенціал нації, а також життєстверджуючі процеси демократизації українського суспільства, що і є головним рушієм культурного процесу, запорукою подальшого розквіту української культури.

МОРАЛЬНІСТЬ – ВАЖЛИВИЙ КОМПОНЕНТ ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ

Духовне життя завжди було універсальним засобом функціонування і розвитку суспільства. В одних випадках воно може створювати сприятливу духовну атмосферу в житті людей, злагоджений морально-психологічний клімат. В інших – духовне життя суспільства перетворюється на бідне і маловиразне, а іноді в ньому панує справжня бездуховність. І це залежить від пануючих у соціумі багатогранних процесів, явищ, поглядів, почуттів, уявлень людей, а також процесів виробництва суспільних та індивідуальних ідей.

Важливою складовою духовного життя будь-якої держави є моральність нації. Слова «мораль», «моральність», «духовні цінності», «моральні норми», «моральні правила», «моральний ідеал», «моральний вибір» – слова-синоніми, що регулюють відношення людей в суспільстві на основі громадської думки, стимулюють або, навпаки, гальмують їх поведінку та діяльність.

Моральність як стан духу детермінує поведінку людини зсередини, з душі, із совісті, допомагає повстати проти негативних зовнішніх впливів. Дотримання внутрішніх моральних переконань, високих гуманних принципів робить людину духовною істотою і забезпечує повагу до самої себе.

Моральність виникає як сукупний продукт соціального та матеріально-духовного буття людини. В ній є те духовне, спільне для всіх моральних людей, що складає їх стержень, і, що виражається в принципах життєдіяльності.

Найважливіше завдання держави полягає в тому, щоб приділяти невтомну увагу моральному вихованню молодого покоління. Тому, що від наявності моральних цінностей, ідеалів, переконання у молоді, від рівня її моральної культури залежить майбутнє будь-якої держави.

Особливого значення питання моральності людини набуває в перехідні періоди становлення соціуму, коли змінюються унормовані орієнтації та установки, а суспільство постає перед нагальною проблемою створення нових моральних цінностей, здатних підтримати його прогресивний розвиток.

ДУХОВНО-МОРАЛЬНІ ЦІННОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ

Останнім часом в життя українського суспільства все активніше проникають процеси глобалізації і модернізації, що призводить до знецінення старих духовно-моральних цінностей і утворення нових. Вони є наслідком комплексу соціально-економічних проблем, який ускладнюється все більш глибокою морально-культурною кризою. Впевнено створюється система утилітарних цінностей: людина більшою частиною турбується лише про свої власні корисливі інтереси, не враховуючи потреби інших людей і суспільства в цілому. Утилітарним вважається все те, що призначене для безпосереднього вжитку, використання: їжі, одягу, житла тощо. Все, що здатне забезпечувати людині її цілісність, функціонування як біосоціальної істоти. Іншими словами, утилітарність – це прояв «принципу корисності».

Однак, утилітарні цінності – це забезпечення лише первинних, споживацьких вимог. Вони не визначають рівень духовності людини, не наповнюють змістовно усталені моральні цінності. Навпаки, в усі часи концентрація лише на утилітарних цінностях призводила до втрати морального здоров'я народу, соціуму, спричиняла дезорієнтацію і певну небезпеку в сенсі духовної цілісності.

Ціннісний «дефіцит» українського суспільства є віддзеркаленням загальносвітової духовної кризи, яка активно компенсується цінностями, що визначаються західним менталітетом – індивідуалізм, прагматизм, активізм, техніцизм. Але вони не співпадають із характеристиками власного менталітету українського народу, за винятком лише індивідуалізму, який має чітку емоційну (на відміну від раціональної, як у західно-європейському менталітеті) забарвленість.

Слід визнати, що українське суспільство все ще продовжує перебувати в ситуації «розмитості» ціннісних орієнтирів та відсутності твердих переконань щодо ідеалів та моральних цінностей. Проте численні соціологічні дослідження вказують на існуючі ціннісні пріоритети українського суспільства, серед яких: справедливість, стабільність, добробут, права людини, правопорядок, рівність усіх перед законом, духовність, патріотизм, взаєморозуміння та взаємодопомога. Саме їх можна сьогодні визначити як систему національних цінностей, що утворюють моральну основу подальшого існування української нації і держави, постають як концептуальний консолідуючий чинник ефективного розвитку нашого суспільства.

Отже, необхідною умовою нормального існування українського суспільства є розв'язання проблеми збереження національної ідентичності, запобігання асиміляції в культурному просторі постсучасності на основі духовних цінностей, які б співвідносились із специфікою українського менталітету. Лише таким чином можна досягнути поступового економічного, політичного й духовного піднесення нашої країни.

На жаль, в цілому культурне обличчя ХХІ століття визначає недостатньо розвинута спільна мораль, яка базується на радянських тоталітарних цінностях, що вже відійшли в минуле. Тому в нинішніх умовах є дуже важливим вироблення і становлення нової системи морально-духовних цінностей, нового світогляду, який би базувався на глибоких культурно-духовних традиціях нашого народу.

Духовні, моральні, релігійні цінності – основа суспільства, його живе коріння. Неможливо подолати соціально-економічну кризу доки моральність не заповнить серця не лише пересічного громадянина, а й відповідального політичного діяча будь-якого рівня. Економіка і політика є вторинними щодо культури, духовності та моралі. Спочатку слід відродити національну культуру, «дух народу», а потім уже, спираючись на нього, розвивати економіку.

Громадянське суспільство повинно насамперед прагнути до створення умов, за яких можлива реалізація людиною усіх своїх задатків. Сприятливі умови відродження культури нації неодмінно засновуються на пануючих цінностях, а саме: свобода, справедливість, солідарність, рівність, демократія. Свобода тісно пов'язана з такими поняттями як необхідність та відповідальність. Свобода людини – це пізнанням, чим більше вона знає, тим більше її свобода, але разом з цим – більша і її відповідальність. Свобода не ототожнена з анархією. Перш за все, свобода – це повага до свободи інших. Із поняттям свободи пов'язані такі цінності, як толерантність, терпимість, милосердя, співучасть, співстраждання. Людина – це істота недосконала і потрібно з розумінням і терпінням ставитися до її недоліків і помилок. Слід

поважати політичну точку зору і політичні погляди інших людей. Але жодна політична теорія не може претендувати на виключну істинність і самовпевнено вважати, що тільки вона є правильною і вірною, адже це неминуче призведе до конфронтації і конфліктів. Важливою політичною цінністю є також солідарність. Солідарність – це, насамперед, вміння правильно жити у суспільстві, допомагати іншим, усвідомлювати свою єдність з власним народом. Вона базується на розумінні людиною самої себе як частинки певної спільноти, даного народу чи світової цивілізації взагалі. Солідарність дуже тісно пов'язана з любов'ю, як до ближнього, так і до всього світу. Любов – це всепроникаюча сила, яку з давніх-давен філософи називали загальною космічною енергією, що діє скрізь і всюди. Любов надихає людину на творчість, акумулює позитивну моральну енергію, що допомагає людській особистості витримувати натиск обставин, не зраджувати себе, в будь-яких стосунках лишатися вірною своїм ідеалам і цінностям. Кожна людина, невзираючи на рід її діяльності, має нести у своїй душі любов до Бога, любов до ближнього, любов до тієї справи, якою займається. І запорукою людського блага має бути висока внутрішня культура. Із солідарністю тісно пов'язана така цінність як справедливість, рівність усіх перед законом і Богом. Кожна людина повинна мати однакові можливості для реалізації своїх задатків: навчатися, займатися тією чи іншою діяльністю, брати участь у громадському і політичному житті. Справедливість – це розуміння людиною своєї відповідальності перед суспільством, перед іншими людьми. Кожна людина повинна знати свої права і обов'язки і поважати права інших людей.

З питанням культури та духовності кожної людини пов'язаний рівень масової культури взагалі. Культ насилля і розпусти практично заповнив телевізійні екрани. Майже на кожному каналі ми можемо побачити аморальні чи агресивні сцени. Цілком слушно постає питання: чому наша молодь така агресивна, задурманена алкоголем і наркотиками? Звичайно, кожен має право дивитися те, що він забажає, але для молоді потрібно вводити певні обмеження, так як психіка у неї досить нестійка і не завжди проводить межу між уявою і реальністю. Молоді люди починають впроваджувати у життя агресивні сцени. Чи не страшні наслідки ЗМІ, що спостерігаємо ми на прикладі американських підлітків, які розстрілюють своїх однокласників та близьких? В нашій країні ми не повинні цього допустити! Тому особливі вимоги постають перед навчальними закладами, які повинні здійснювати завдання виховання молоді на вищих зразках загальнолюдської моралі, на основі національно-патріотичних та релігійних цінностей, створення у неї нового планетарного мислення. Саме така молодь і зможе побудувати високорозвинуте суспільство, яке б максимально орієнтувалося на розвиток особистості, на реалізацією нею всіх своїх потенцій.

В свою чергу особистість має докладати максимум зусиль для економічного і культурно-духовного розвитку рідної країни.

Виховання завжди має конкретно-історичну національну форму вираження. В даному процесі необхідно опиратися на характерні особливості вдачі українців, яка складалась століттями під впливом певних історико-культурних та геополітичних факторів та умов, у яких проходив розвиток нашого народу, української нації, кожної етнічної групи. Цілком слушно відмічає український дослідник Г. Косуха, що «в основі духовно-національного відродження мають бути цінності, які зрозумілі і близькі кожній людині, незалежно від її політичних, релігійних та інших поглядів і переконань, становища в суспільстві». Саме такими можуть і повинні стати загальнолюдські цінності, вироблені протягом всієї історії світової цивілізації і, які були освячені християнською релігією. Залучення українського народу до такого роду цінностей і становить головні завдання сучасної культури.

Важливу роль у процесі відкриття світових цінностей відіграє відродження національного духу, національної самосвідомості, основою якої є національна ідея. Вона і повинна піднести рівень гідності українців, сприяти формуванню у них усвідомлення значимості і цінності нашої держави як невід'ємної складової європейської та світової цивілізації.

Таким чином, саме загальнолюдські духовні цінності лежать в основі існування як суспільства в цілому, так і окремої особистості. Тому істинно багатим і процвітаючим суспільством може бути лише те, яке базується на загальнолюдських цінностях.

Розглядаючи основні чинники зміцнення ролі моральних засад в українському суспільстві, не можна не брати до уваги такий з них, як менталітет українського народу. Деякі дослідники відзначають, що для української людини характерне екстравертне ставлення до світу, з яким пов'язані такі риси як замкнутість, тихий норов, прагнення до духовного усамітнення, підпорядкованість, терпимість, певний життєвий аскетизм, невибагливість, висока чуттєвість, домінування почуттєвого над інтелектуальним і вольовим. Такі риси дійсно притаманні українському народу, але не треба забувати, щонемає нічого страшнішого, як доведена до відчаю добра людина. Саме такі прояви спостерігались в добу Хмельниччини, Руїни, Коліївщини, Української революції початку ХХ століття.

Політичний менталітет українців завжди виступав в ролі організуючого фактору, що об'єднує політико-психологічну й національно-культурну спільність людей. Він нерозривно пов'язаний зі світоглядними морально-етичними орієнтаціями українського народу, знаходить своє відображення в

політичній свідомості українців, проявляється як єдність духовних, чуттєвих, емоційних та дійових форм політичного буття народу.

Якщо розглядати історичний шлях України, треба констатувати, що він є складним, перехідним від традиційного суспільства з елементами авторитаризму, від держави, хворої корупцією до соціально орієнтованого суспільства і демократичної держави.

На зміну радянській системі сурогатно-колективних цінностей формується нова система, яка передбачає чітку орієнтацію українців на європейські цінності, на моральне оздоровлення суспільства. Найважливішим завданням подібного оздоровлення мають стати зміни акцентів у вихованні людини. Нині слід формувати не стільки сентиментального патріота, скільки діяльного громадянина, який любить свою Батьківщину й бере активну участь у модернізації суспільства і держави.

В свій час проблему цінностей значно загострила «помаранчева революція» кінця 2004 – початку 2005 років, яка базувалася на загостреній потребі мільйонів громадян України в гуманізмі, олюдненні держави та державного управління. Саме «помаранчева революція» мобілізувала суспільство на оволодіння сучасною європейською моральною системою.

На жаль, після Революції гідності 2014 року в суспільстві дуже повільно формувалися нові цінності, притаманні демократичній європейській державі. Тому, напевно, багато громадських культурних ініціатив під час Євромайдану і після нього спрямовані в першу чергу саме на поштовх до формування нашої національної ідентичності, нового громадянина та його ставлення до своєї країни. Євромайдан за визначенням можна прирівняти до креативного майдану під час якого мирними засобами, відбувалось протистояння. Майдану вдалось перетворитись на своєрідну соціально-психологічну лабораторію, яка надала поштовх і сформувала умови для прискорення цих процесів.

У вивченні цінностей сучасної України інтерес являють дві проблеми: по-перше, характеристика реального стану ціннісної системи суспільства; по-друге, вплив його ціннісних змін на державне управління.

Що стосується першої проблеми, то при її розв'язанні Інститутом проблем державного управління та місцевого самоврядування Національної академії державного управління при Президентові України зроблена спроба експертної оцінки значущості тих або інших цінностей для розвитку суспільства.

Найбільш високу оцінку отримують наступні цінності: духовність – 73%, сімейні цінності – 71%, свобода – 70%, мир і злагода – 68%, національно-культурні цінності – 68%, патріотизм – 67%. Цінностями другого порядку виступають: гуманізм – 53%, матеріальні цінності – 50%, релігійність – 48%, християнські цінності – 44%, європейські цінності – 43%.

Не отримують підтримку українців комуністичні й соціалістичні цінності – 71% , капіталістичні – 51%, американські – 51%, соціал–демократичні – 47%.

Сьогодні має відбутися повна ціннісна переорієнтація українського суспільства при умові зміни ціннісних установок поколінь. Це пояснюється тим, що одне й те ж покоління нездатне на радикальну переорієнтацію зразків своєї ментальності й поведінки й неминуче потерпає від власної половинчастості та впливу стереотипів минулого. Звідси випливає важливість розуміння цінностей на сьогоднішньому етапі розвитку суспільної думки.

І саме держава повинна взяти на себе серйозну задачу зі створення цілісної ціннісної системи. Тому, що для сучасної України немає більш актуальної проблеми, ніж повернення українського народу в загальноцивілізаційне русло розвитку людства. І в цьому руслі визначена важлива складова зміцнення моральних засад: відродження національного духу та національної самосвідомості, основою якої є національна ідея, яка і повинна піднести високу моральність і гідність українців.

РОЗВИТОК ОСВІТИ І НАУКИ

«Не вірте тим, хто стверджує, ніби освіта – привілей вільних, а вірте філософам, які кажуть, що тільки освічені люди вільні».

Епікет

Розвиток освіти – це питання національної безпеки. Освітній сектор є стратегічно важливою сферою розвитку суспільства і держави, він має забезпечувати такий рівень розвитку людського капіталу, який буде відповідати викликам суспільства та економіки.

Як основа соціального, політичного, економічного, духовного та культурного розвитку суспільства, освіта проголошена державним пріоритетом країни. «Для того, щоб усвідомити себе в контексті історичного часу і простору, щоб не витратити зайвих засобів і зусиль і не починати кожний етап реформи з чистого аркуша, необхідно чітко уявляти собі суть попередніх етапів освітньої реформи», - зазначає Є.Д. Дніпров, відомий історик педагогіки.

Освіта – цілеспрямована, пізнавальна діяльність людей з отримання знань, умінь та навичок, або щодо їх вдосконалення.

Реформування освіти справа складна і потребує значних витрат, та не заважаючи на це, кожна розвинена держава реформу освіти проводить періодично. Враховуючи, що наша країна за роки незалежності зазнала великих змін в економічній, політичній, культурній сферах, не дивно, що реформа освіти відбувалась у нас майже безперервно.

Закон «Про світу», прийнятий у 1991 р., продовжував радянську за своїми принципами систему освіти і був прийнятий в липні 1991 року, тобто за УРСР. Школа залишалась підпорядкована бюрократичній системі, не мала власних грошей, головною особою в школі залишався вчитель, а дитина була лише гвинтиком машини навчання. Класно-урочна система забезпечувала засвоєння певного обсягу стандартних знань і навичок, вчила зосереджуватися, розвивала пам'ять та увагу, готувала людей до праці на конвеєрі. Закон встановлював освітні та освітньо-кваліфікаційні рівні. Реформування ланок освіти проходило під гаслами деідеологізації та повернення до національних традицій. Якщо в 1991 році українською мовою навчалося 49,3% школярів, то вже в 2001 році 67,4%.

Найбільших втрат у 90-х роках зазнала дошкільна освіта. З 1991 по 2004 рр. кількість дитячих садків скоротилася на 39%, дітей на 56%. Дала знати про себе демографічна криза, яка почалася ще за часів СРСР. Частка дітей, охоплених дошкільною освітою, припинила скорочуватися лише в 1999 р. До того ж місцева влада, аби заробити гроші, почала надавати приміщення дитсадків під оренду, а території під забудову.

Рівень освіти – характеристика освіти за ознаками ступеня сформованості інтелектуальних якостей особи, достатніх для продовження освіти і здобуття відповідної кваліфікації (кваліфікований робітник, молодший спеціаліст, бакалавр, спеціаліст, магістр).

бакалавр, спеціаліст, магістр).

Прогресивним документом, який переглядав принципи і мету української освіти, була програма «Україна ХХІ століття», прийнята у листопаді 1993 р. З переходом до постіндустріального суспільства були потрібні творчі особистості, здатні створювати нове, працювати в команді. Програма мала на меті докорінно змінити всю систему освіти в Україні, наблизивши її до того

рівня, який існує в розвинутих країнах. На перший план виходять творчі властивості особистості, гнучкість та вміння працювати в команді, вміння знаходити і обробляти інформацію в інформаційному просторі. Концепція національної програми враховувала значну частину цих нових чинників. На жаль основні положення документу залишилися лише на папері.

Забезпеченням освітніх та культурних проблем етнічних та мовних меншин із 1994 року опікувалась Державна програма відродження та розвитку національних меншин. На кінець 90-х років на Україні діяли 2,5 тис. шкіл з російською мовою навчання, понад 100 – з румунською, приблизно 10 – кримськотатарською та ін.

До 1995 року були створені сприятливі умови для діяльності сектора недержавної освіти, переважно вищої, що спеціалізувався в підготовці економістів та менеджерів.

Конституція 1996 року закріпила основні здобутки демократизації освіти і встановила гарантії на отримання доступної та безоплатної освіти всіх рівней.

У 1996 р. затверджено основні напрямки реформи професійно-технічної освіти України, що уможливило її стабілізацію.

З 1997 по 1998 роки в 3-4 рази зменшилось державне фінансування на освіту, через що відповідальність за забезпечення шкіл лягла на місцеві бюджети, а у вищих навчальних закладах поступово почали вводити платне навчання, при вишах були відкриті численні ліцеї, гімназії. В 1998/1999 навчальному році більш ніж 50% першокурсників почали платити за навчання. В умовах дефіциту бюджетного фінансування школи впровадили благодійні внески, при цьому батьки мало впливали на розподіл коштів. Тому в 2003 році за даними центру «Соціальний моніторинг» учителі були на третьому місці серед соціальних груп за отриманням хабарів (після лікарів та працівників ДАІ).

Загалом в 90-ті роки можна виділити основні досягнення і недоліки освіти. Українська освіта зазнала незначних змін, проблемними залишались

Основні тенденції розвитку освіти	
Позитивні	Негативні
<ul style="list-style-type: none"> • поступове утвердження у сфері освіти української мови; • демократизація навчального процесу; • зв'язок освіти з національною історією, культурою і традиціями; • поява навчальних закладів різних видів і форм власності; • орієнтація реформ в освіті на європейські зразки з урахуванням національної специфіки. 	<ul style="list-style-type: none"> • обмеженість державного фінансування освітніх закладів ; • недостатня матеріально-технічна база; • падіння соціального престижу педагогічної діяльності і як наслідок загострення кадрової проблеми ; • помилки в проведенні реформ .

питання неефективності державного фінансування, недостатня автономія навчальних закладів, корупція. Держава, як і раніше, жорстко контролювала і

регулювала систему і залишалась основним «постачальником» освіти. Вузи потребували широкої автономії, на зразок Оксфорду, Кембриджу, Гарварду. Так 13 із топ-20 університетів світу – це університети США і всі вони приватні. А у нас на той час університети не мали ні академічної, ні фінансової, ні адміністративної автономії. Вони не могли розробляти і впроваджувати нові програми навчання, не могли самостійно розпоряджатися тими коштами, що заробляли.

Вагомим кроком на шляху реформування освітньої галузі став закон України «Про загальну середню освіту». Прийнятий у 1999 р., він передбачав поступовий перехід з 2001 року до 12-річного терміну навчання, вводив 12-бальну систему оцінювання знань учнів та поділив навчальний процес на три ступені: початкова школа, базова школа, старша школа, встановлювались також типи загальноосвітніх навчальних закладів, організація навчального процесу за чвертями, півріччями, семестрами.

В другій половині 2000 р. починається активна фаза реформ. Оприлюднили «Концепцію 12-річної середньої загальноосвітньої школи», Міністерством освіти і науки прийнято «Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності», розроблялась та обговорювалась концепція громадянського виховання та громадянської освіти в школі України. Це зумовили світові інтеграційні та глобалізаційні процеси, перспективи на майбутній розвиток України.

16 липня 2000 р вийшла Постанова Кабінету Міністрів «Про перехід загальноосвітніх навчальних закладів на новий зміст, структуру і 12-річний термін навчання. Ці документи сприяли модернізації системи і наближали її до Болонської системи єдиної Європи. На основі цих постанов прийняли Національну доктрину розвитку освіти, а Державний стандарт основної і старшої школи, розроблений в її межах, було прийнято в січні 2004 р. Реформу планували завершити у 2013 році. Але в 2010 р., за наполяганням нового міністра освіти Дмитра Табачника, заходи реформування, сплановані з 2001 р., було припинено і встановлено 11-річний термін навчання для здобуття загальної середньої освіти. Це яскраво показало слабкість системи, коли будь які зміни, реформи вважались особистим проектом чинного міністра освіти і з приходом нового «господаря» могли бути припинені.

Екс міністр Василь Кремень називає кілька причин провалу реформи системи освіти: «Перша – була не підготовлена мережа профільної старшої школи. Друга – несприйняття значною частиною населення ідеї 12-річної школи. Третя – політична позиція людей, які тоді приймали рішення».

Крім зміни тривалості навчання було введено вивчення іноземної мови з 1-го класу, другої іноземної – з 5-го класу, вивчення інформатики з 2 класу. Та залишались старими зміст освіти і методика викладання. Нові підручники викликали багато нарікань і навіть викликали загальногромадську дискусію, в

ході якої ставили питання відповідності нашої освіти викликам часу та взагалі рівень її якості.

З 2004 року почали проходити перші експерименти із впровадженням ЗНО замість звичних випускних іспитів. Зовнішнє незалежне оцінювання виступило одним з чинників в становленні національної системи моніторингу якості освіти, стало органічною складовою національної освіти та допомогло їй увійти до європейського

освітнього простору. ЗНО похитнуло корупцію при вступі до вищих навчальних закладів і надало можливість випускникам шкіл з провінції мати реальний доступ до вищої освіти. З 2008 року проходження ЗНО є обов'язковою умовою вступу до вишів.

За останніми дослідженнями, найкраща школа для результатів ЗНО – це гімназія, ліцей або спеціалізована школа в місті, з високою кількістю учнів як в школі, так і в класі. При цьому в цій школі повинна бути відносно мала частка вчителів-пенсіонерів.

За 28 років незалежності зазнали певних змін і вищі навчальні заклади. На момент розпаду СРСР в Україні працювало 143 вищих навчальних заклади і 742 технікуми та училища, в яких навчалося 1,6 млн студентів. Загальна чисельність наукових кадрів у 1994 р. була вдвічі більшою, ніж у Франції, й становила майже 300 тис. осіб, з яких понад 80 тис. – доктори і кандидати наук. Порівняно з 1991 р. кількість вишів зросла, відбулася структурна диференціація за рівнем акредитації, статусом. Були засновані ВНЗ I-II рівнів акредитації (коледжі, технікуми, училища) і ВНЗ III-IV (університети, академії, інститути) різних форм власності. У 1998 р. вже функціонувало понад 100 ВНЗ недержавної форми власності, серед яких такий потужний як Києво-Могилянська академія.

За загальнодержавне й міжнародне визнання наслідків діяльності та вагомий внесок у розвиток національної освіти й науки набули статусу національного вищого навчального закладу такі відомі вузи, як Український державний медичний університет ім. О. Богомольця, Український державний аграрний університет, Українська державна юридична академія, Академія наук України та ін. На початку XXI ст. статус національного мали вже 48 університетів та академій. Більшість з них розташовані на Півночі України.

Нажаль в перші роки незалежності більшість наукових установ втратила значну кількість науковців. За перші 10 років незалежності з України

емігрувало близько 8 тисяч вчених вищої кваліфікації, наукові кадри почали старіти. Найбільше цінуються на ринку праці українські генетики, фізіологи, біохіміки, фізики-теоретики. Від втрати одного спеціаліста з вченим ступенем, за розрахунками ООН, держава не дотримує 300 тис. доларів, а якщо країну залишить 15% перспективних молодих вчених, почнеться деградація вітчизняної науки.

Загострилась проблема фінансування. За всі роки незалежності передбачені законодавством кошти на розвиток науки не виділялися в повному обсязі. Витрати на науку в 1994 р. знизилися до 1,4% проти 2,5% у 1991 р. і

стали критичними. На одного громадянина нашої країни в 1996 р. припадало близько 9 дол. США витрат на науки, що у 15 разів менше, ніж у радянський період, у 50-100 разів менше, ніж у розвинутих країнах. У 2015 р. 36 українських інститутів отримали від

держави 1,2 млрд. грн., на той час як 27 американських - 30,3 млрд. дол. США. Через брак коштів скорочується фінансування фундаментальних досліджень, вони поступаються місцем прикладним, що в перспективі може призвести до значного відставання від багатьох країн на основних наукових напрямках.

Низький рівень заробітної плати науковців, соціальна незахищеність знизили в суспільстві престижність їхньої праці, молоді талановиті люди втратили стимули до занять науковою діяльністю, а понад 20% науковців держави перейшли до комерційних структур. В багатьох закладах були відсутні конкурси до аспірантури, що поставило під загрозу занепаду відомі наукові школи з пріоритетних напрямів розвитку.

Серед негативних тенденцій у науковій сфері слід назвати також:

- недостатня матеріальна база, обмежений доступ до новітньої наукової інформації;
- зниження ефективності функціонування наукових установ, коли більшість наукових розробок не містить принципово нових рішень на рівні винаходу;
- штучне зростання кількості осіб, що мають наукові ступені, не сприяє підвищенню якості досліджень і престижу української науки;
- стагнація у сфері педагогічних інновацій;
- збільшення кількості вищих навчальних закладів не підвищило якість освіти, натомість породила моду на вищу освіту і нову хвилю корупції.

Попри всі негаразди протягом 90-х років були створені нові напрямки наукових досліджень, з'явилися нові заклади: Інститут української археографії, Інститут соціологічних досліджень, Інститут світової економіки і міжнародних

відносин, Інститут національних відносин і та політології, Інститут української мови, Інститут сходознавства ім. А. Кримського, Інститут народознавства, Інститут національної пам'яті (2006) та ін. Деякі установи очолили закордонні вчені українського походження: Інститут сходознавства АН України очолив О. Прицак – професор Гарвардського університету, редагування часопису «Сучасність» здійснює Т. Гунчак – професор Радгчерського університету (Нью-Йорк). П. Яцик виділив кошти на заснування дослідницького центру української історії, на видання української енциклопедії.

В Україні виростили сильні школи фундаментальних досліджень у галузі математики, фізики, астрономії, хімії, біології, геології, енергетики, механіки. Це наш державний скарб, який необхідно розвивати. Важливо зберегти інтелектуальний потенціал, розвиток якого залежить від взаємодії освіти, науки та інновацій. В провідних країнах світу індекс економіки знань становить 8,21. Натомість в Україні він складає лише 5,55.

Україна належить до числа держав, які ведуть дослідження космічного простору. В країні діє Національне космічне агентство, налагоджено виробництво ракетноносіїв, супутників. У 1997 р. з території США було запущено космічний корабель типу «Шатл» з українським космонавтом – Леонідом Каденюком. З 1999 р. діє міжнародна програма «Морський старт» з використанням модернізованої української ракети «Зеніт» з плавучого космодрому.

Міністерство освіти і науки України намагається інтегрувати у процеси глобалізації, що підтверджується підписанням Лісабонської конвенції 1997 р. щодо взаємовизнання кваліфікацій у галузі вищої освіти, прийняттям у 2002 р. Верховною Радою України Закону «Про вищу освіту» та приєднання до Болонського процесу у 2005 р.

«Болонську декларацію» підписали у 1999 р. 29 країн Європи, аби розв'язати проблему «Європейського парадоксу». Суть його полягала в тому, що лідерство країн Європи у виробництві інтелектуальних знань (освітніх послуг, наукових публікацій) не давало переваги в темпах і рівні економічного розвитку країн в порівнянні з США, Японією, Китаєм.

Входження України до загальноєвропейського простору передбачало нові форми освітнього процесу, системи обліку й оцінки знань, процедуру вибірковості дисципліни. При цьому студенти часто вважають марним вивчати гуманітарні науки, не усвідомлюючи їх світоглядного характеру у житті. Загалом Болонська система передбачає надання вишам більшої свободи, трирівневу систему вищої освіти, європейський додаток до диплома, створення єдиного європейського дослідницького простору, контроль за якістю вищої освіти.

Для розвитку освітнього простору українській вищій освіті необхідно вирішити певні завдання: зменшити кількість вишів, налагодити співпрацю

науки і ринку праці; поглибити автономію вузів, вирішити проблему хабарництва, більше залучати молодь до активної участі в освітніх процесах.

В цьому напрямку ведеться велика робота, але Болонська система «по українські» викликає значну критику з боку науковців і студентів. Вони висловлюють занепокоєння темпами впровадження Болонської освіти, тим що можливість впливати на власний навчальний план для більшості вишів залишається мрією, що тотальний контроль над студентами залишається, але ж, згідно зі системою, ECTS кредити зараховуються тільки після складання сесії, за звичайне відвідування лекцій і семінарів їх ніхто не враховує, що викладачі на власний розсуд можуть додати або забрати певну кількість балів тощо. Якщо ми будемо відповідати вимогам Болонської системи лише формально, ми і отримаємо лише формальні результати.

І все ж таки не все так песимістично. Міністерство освіти і науки України розширює і вдосконалює нормативну базу міжнародної співпраці, укладає міжнародні і міжвідомчі угоди про співпрацю. На постійній основі ми співпрацюємо з урядовими й неурядовими організаціями, установами, фондами, програмами і проектами. Серед них ЄС, Рада Європи, ЮНЕСКО, Інформаційна служба США, Британська Рада, Корпус Миру США, Німецька служба академічних обмінів, програми Scopus та Web of Science, фонди К. Аденауера та Ф. Гумбольдта, щорічна допомога яких для України сягає 30 млн дол.

В межах транс'європейської освітньої програми ЄС «ТЕМПУС» з 1993 р. вищі навчальні заклади реалізували 85 проектів на суму 22 млн євро. На період 2014-2020 рр. діє програма Еразмус+ Європейського Союзу, що підтримує проекти, партнерства, заходи і мобільність у сфері освіти.

Все більшої популярності сьогодні набуває навчання на відстані – дистанційна освіта, яка наближує знання до споживача, дозволяє пропонувати освітні послуги всім бажаючим, незважаючи на географічні, державні, часові та інші чинники. Дана мета досягається в руслі світової тенденції мобільного поширення знань за допомогою обміну світовими ресурсами і сприяє ліквідації відставання периферійних районів держави від столичних і інших університетських центрів.

Кожен рік проводиться оцінка роботи університетів світу за 48 дисциплінами і п'яти предметним областям і виводиться рейтинг QS World University Rankings by Subject. Вже четвертий рік поспіль шість українських вузів входять в новий світовий рейтинг: Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна (401), Київський університет ім. Т.Г. Шевченка (411), Київський політехнічний інститут (501), Харківський політехнічний інститут (701), Донецький національний університет (Вінниця) (801), Сумський державний університет (901).

Серед українських вузів також проводиться експертна оцінка діяльності і визначаються топ-200 кращих вузів України. В 2018 році перші 10 місць посіли: Національний технічний університет «Київський політехнічний університет», Київський національний університет ім. Т.Г. Шевченка, Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна, Національний технічний університет «Харківський політехнічний університет», Національний технічний університет «Львівська політехніка», Національний університет біоресурсів та природокористування України, Національний медичний університет ім. Богомольця, Національний технічний університет «Дніпропетровська політехніка», Сумський державний університет, Львівський національний університет ім. І. Франко.

В 2015 році Благодійний фонд «Інститут розвитку освіти» представив Аналітичний огляд освітньої системи України та основних проблем освітнього сектору і зазначив, що «Україна в 1991 році успадкувала від СРСР потужну розгалужену освітню систему з передовою на той час інфраструктурою. За роки незалежності відбувалося екстенсивне використання матеріально-технічних, кадрових та організаційних ресурсів попередньої системи та пристосування їх до потреб незалежної держави».

З якими проблемами і невирішеними питаннями зіткається освітня система:

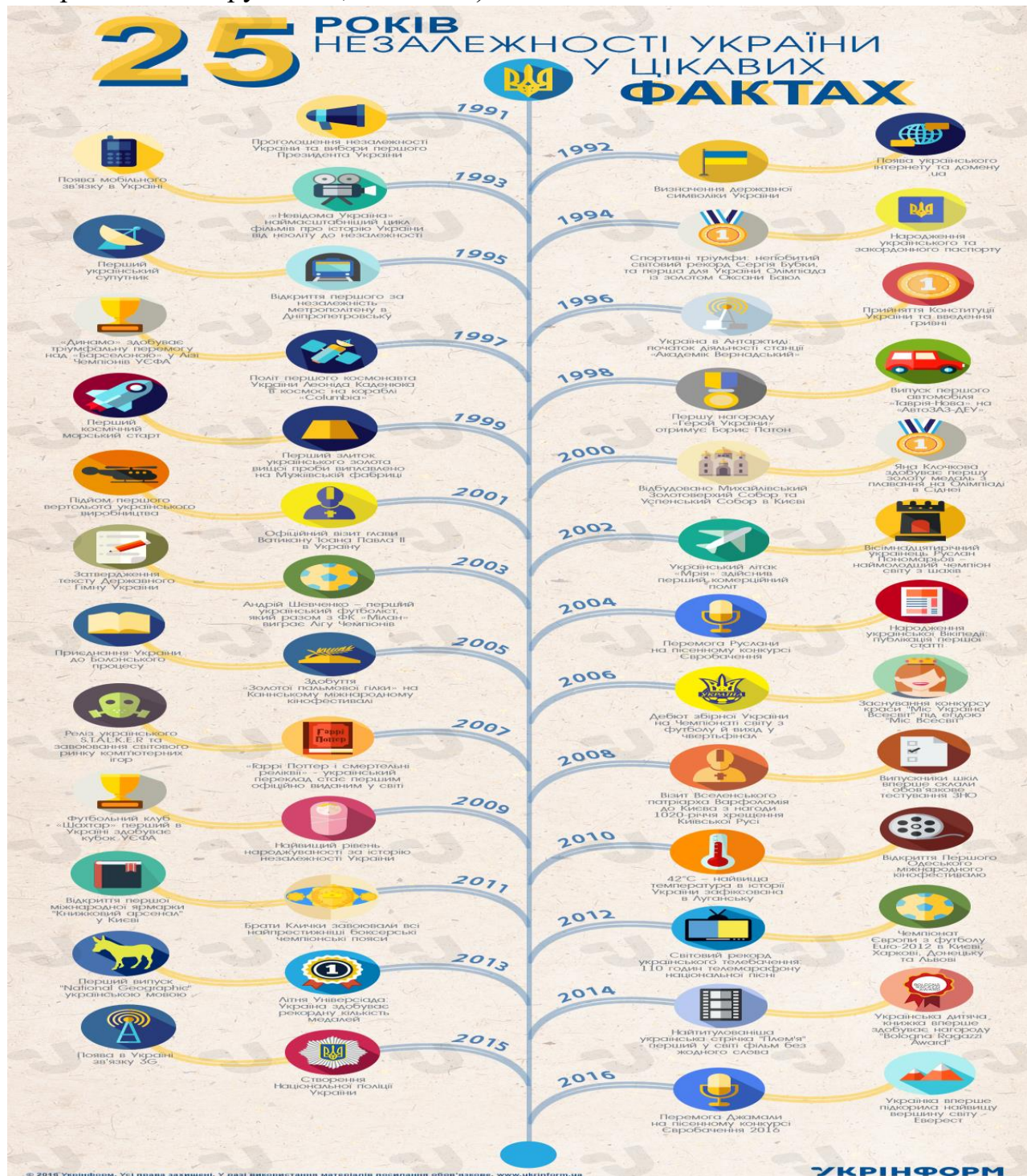
1. Неєфективною на сьогоднішній день є побудова освітньої системи на принципах вертикальної ієрархії, яка унеможлиблює відповідальність за конкретні дії або бездіяльність. В середині вільно мають можливість функціонувати неформальні зв'язки, відсутні індикатори вимірювання ефективності (необхідно вчасно подавати звітність і забезпечити документообіг).

2. Політична ситуація в країні вкрай негативно впливає на управління освітою. Від зміни влади та інтересів політичних сил залежать призначення на керівні посади в освітній системі, перспективи і пріоритети розвитку галузі.

3. Управління галуззю здійснює надвелика кількість організацій, функції яких часто дублюють одна одну. Серед них: Кабінет Міністрів України, Міністерство освіти і науки, Міністерство фінансів України, Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, Міністерство охорони здоров'я України, Президент та Адміністрація Президента через Департамент гуманітарної політики, Державна інспекція навчальних закладів, а також місцеві органи влади і органи управління освітою. А чіткого розмежування повноважень і відповідальності між ними не має. Тому управлінська система набуває ознак самодостатньої закритої системи, яка більшу частину ресурсів витрачає на обслуговування внутрішніх проблем.

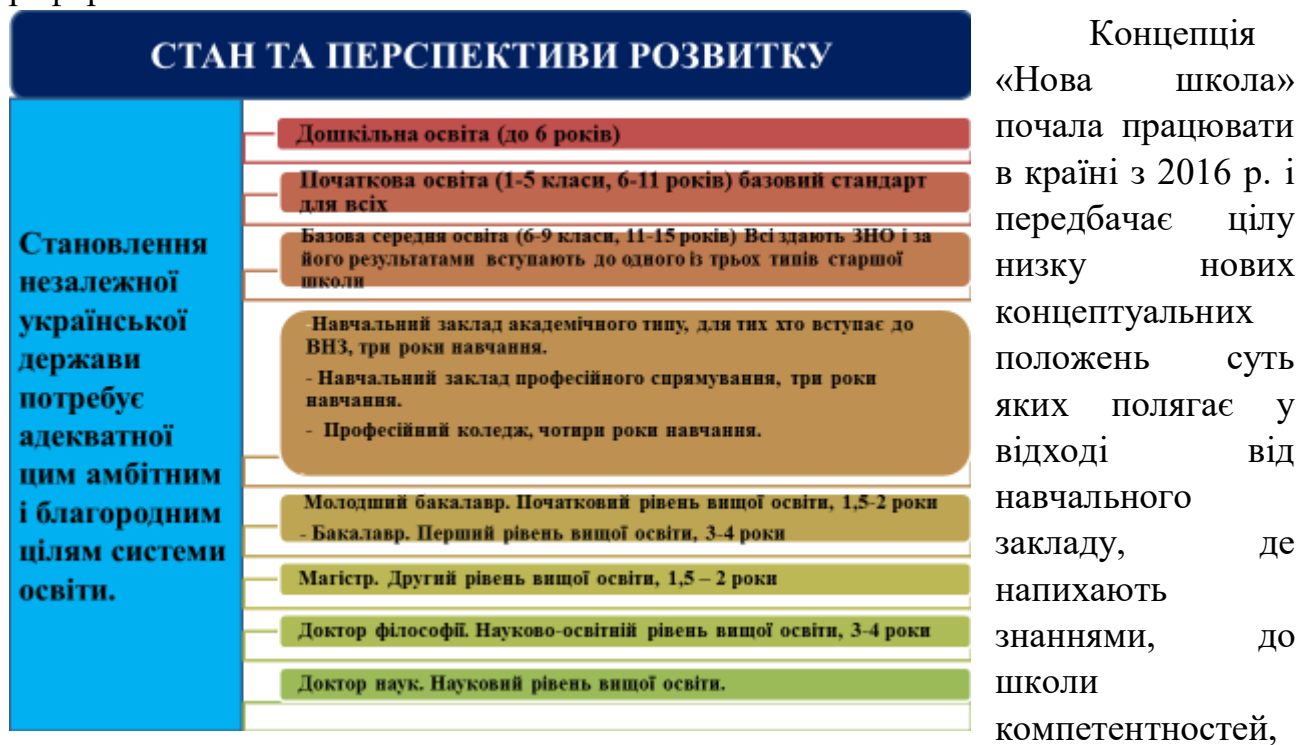
4. Найбільше від цього страждає школа. Директори загальноосвітніх шкіл нарахували 19 функцій, що не належать до сфери відповідальності школи, які вони мусять виконувати.

5. Основним джерелом фінансування галузі залишається державний бюджет (85% в 2012 р.). При цьому система додаткових джерел фінансування неупорядкована і має численні розбіжності. На освіту виділяється значна сума коштів, але ефективність їх використання надзвичайно низька (79% на зарплату, 16% на медичні послуги, харчування, комунальні послуги тощо, 5% на придбання підручників, стипендії).

Децентралізація, дебіюрократизація, дерегуляція, чітке розмежування повноважень та відповідальності між інститутами управління освітою на всіх рівнях залишаються найактуальнішими завданнями реформи управління освітою.

На вирішення багатьох із цих питань направлена наступна освітня реформа.

потрібних для життя у XXI столітті.

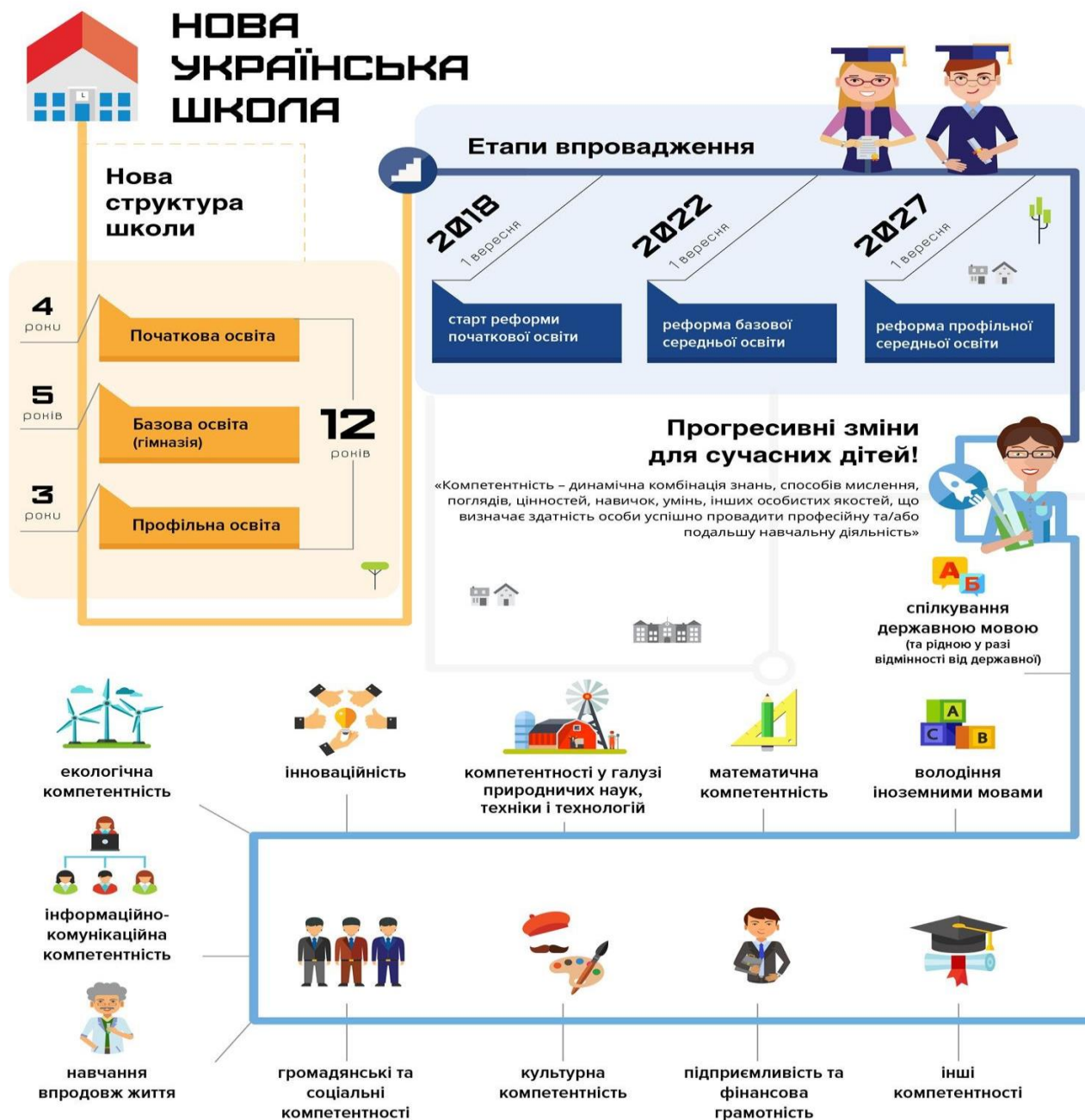
Реформою передбачені заходи щодо змін у всіх ланках освітнього процесу: середньої освіти, професійної (професійно-технічної) освіти, вищої освіти та створення нової системи управління і фінансування науки. Метою реформи визначено «перетворити українську школу на інноваційне середовище, в якому учні й студенти набуватимуть ключових компетентностей, необхідних кожній сучасній людині для успішної життєдіяльності, а науковці мають можливості та ресурси для проведення досліджень, що безпосередньо впливатимуть на соціально-економічне становище в державі».

Концепція «Нової української школи» визначає новий зміст початкової школи. Затверджено Державний стандарт початкової освіти і затверджено типові освітні програми для 1-4 класів, за якими 1 вересня 2018 року розпочали навчання більше ніж 448 тис. першокласників. Першого вересня 2022 року почне роботу базова школа 5-9 класи, а 2029 року відбудеться перший випуск повного циклу 12-річної середньої освіти.

Школа має стати місцем де діти отримують не лише знання, а й уміння їх застосовувати та цінності для оцінювання навколишнього світу і дійсності. Зазначено, що у новій школі суттєво зміниться роль вчителя, для визначення

компетентностей яких буде запроваджена сертифікація – зовнішнє оцінювання; започатковується конкурсний відбір на посаду керівника закладу; трирічна

профільна школа має на меті забезпечити високоякісне навчання проектній роботі. Старша профільна школа матиме ліцеї академічного профілю, де учні зможуть поглибити знання та вступити до закладу вищої освіти, та ліцеї професійного спрямування, де паралельно із загальною середньою освітою школярі опановуватимуть першу професію.

Відповідальність за своє життя, вибір, свою країну – таким має бути результат української школи.

5 вересня 2017 року Верховна Рада ухвалила Закон України «Про освіту». Зміст його викликав неоднозначну реакцію в нашому суспільстві, а також за кордоном. Так він викликав незадоволення в Румунії, Польщі, Болгарії, Греції

та «дипломатичну війну» з Угорщиною (поскаржилась ОБСЄ, ООН, ЄС), яка вимагала від України відкласти реалізацію закону про освіту до 2023 року інакше Будапешт блокуватиме усі європейські та євроатлантичні прагнення Києва. Наголос робився на 7 статті закону, яка за рекомендаціями Венеціанської комісії, має бути виправлена, інакше права нацменшин на отримання середньої освіти рідною мовою будуть порушені. У вересні 2017 року до Конституційного Суду України партія «Опозиційний блок» подала звернення про скасування закону. В липні 2019 року Конституційний суд визнав конституційним закон «Про освіту» і його мовну статтю.

Відповідно до нового закону реформуванню підлягає і професійно-технічна освіта, аби не бути відірваною від потреб ринку праці та економіки в цілому. Передбачено:

- багатоканальне фінансування – з державного бюджету та коштів місцевих громад;
- модернізація матеріально-технічної бази – за рахунок держави на базі цих закладів створять навчально-практичні центри галузевого спрямування;
- упровадження елементів дуальної форми навчання, що дасть можливість забезпечити якість професійної підготовки з урахуванням запитів роботодавців;
- впровадження проектів партнерства у сфері освіти, коли до розробки основних стандартів професійної освіти залучають усі зацікавлені сторони.

Вища освіта теж має постійно оновлюватись з урахуванням потреб підприємств – замовників кадрів та перетворитися на потужний важіль економічного розвитку та конкурентоспроможності України. Реформа передбачає:

- нові стандарти вищої освіти, що базуються на компетентнісному підході і відповідають рекомендаціям і стандартам Європейського простору вищої освіти;
- забезпечення академічної доброчесності – створення Національного репозитарію академічних текстів для виявлення плагіату;
- розподіл місць державного замовлення за конкурсом;
- запровадження вступного іспиту для вступу на другий (магістерський) рівень вищої освіти;
- утворення Національної ради з розвитку науки і технологій для формування стратегічних рішень щодо державної політики в науково-дослідній сфері;
- утворення Національного фонду досліджень та формування органів його управління для грантової підтримки наукових досліджень і розробок як для окремих вчених, так і для колективів;

- забезпечення утворення державних лабораторій та отримання статусу дослідницького університету національними закладами вищої освіти.

Наука необхідна народові. Країна, яка її не розвиває, неминуче перетворюється в колонію. Навколо реформи системи освіти, і зокрема вищої, в Україні сьогодні згуртувалось активне коло небайдужих викладачів і студентів, посадовців, експертів, громадських діячів і організацій. Сподіваємось, що їх праця допоможе побудувати в Україні сильну освітню систему, спроможну адекватно відповідати на виклики часу.

РЕЛІГІЙНЕ ЖИТТЯ В УКРАЇНІ

Релігія (від лат. *religiō* – «зв'язок») – особлива система світогляду та світосприйняття конкретної людини, набір культурних, духовних та моральних цінностей, що обумовлюють поведінку людини.

Церква (грец. «зібрання вірних») – спільнота віруючих, мирян і священників, одного віросповідання, як місцева так і спільнота всієї земної кулі.

Суспільні зміни 1980-1990-х рр. призвели до сплеску інтересу до релігії, атеїзм перестав бути офіційною ідеологією. Релігія активно виходить на політичну арену, політичні сили визнали її ефективним засобом ідеологічного впливу.

У державі законодавчо було забезпечено свободу віросповідання (стаття 4 Акта проголошення незалежності України). 23 квітня 1991 р. було прийнято Закон України «Про свободу совісті та релігійних організацій», відповідно до якого влада гарантувала свободу совісті для громадян, надавала право релігійним організаціям на добротинну, просвітницьку, виробничу діяльність; їх зрівняли у правах із громадськими організаціями (надано статус юридичної особи). Церква і релігійні організації в Україні відокремлені від держави, а школа – від церкви.

Були внесені зміни до Цивільного та Кримінального кодексів України: скасували статті які обмежували права віруючих, передбачили альтернативну військову службу. Діяльність церковних організацій, пов'язана з наданням культових послуг і продажом предметів культового призначення, звільнялась від податку на додану вартість.

Було творено Держкомітет у справах національностей та релігії, а християнські свята Різдво, Пасха, Трійця стали державними. Всі ці зміни було закріплено в 35 статті Конституції України 1996 р.

Тенденцією релігійного життя в країні 90-х років було стрімке зростання кількості релігійних общин, збільшення набору до духовних закладів освіти, реставрація та відновлення функціонування давніх і спорудження нових храмів. Відновлено Михайлівський Златоверхий собор, Успенський собор Києво-Печерської лаври та ін. Загалом віруючим повернули понад 3000 храмів, понад 10000 предметів культового й церковного ужитку. Розпочато будівництво нових храмів, костьолів, кількість яких становить кілька тисяч споруд по всій країні. На початок 1995 р. в Україні діяло більше 16 тис. общин 67 конфесій, напрямів і тлумачень, а в 1991 р. за офіційними даними діяло більше 21 тис. релігійних громад, 82 конфесії. Найпомітнішими серед них є: УПЦ, УПЦ КП, УАПЦ, УГКЦ, РКЦ, євангельські християни-баптисти(ЄХБ), християни віри євангельської (ХВЕ), адвентисти сьомого дня, свідки Єгови, а також мусульманська, реформатська та іудаїстська церкви, що становлять 97,1% всієї релігійної мережі України.

Найвпливовішою складовою релігійного життя залишається православ'я. Воно об'єднує понад 54% загальної кількості релігійних об'єднань. На початку 90-х років ХХ ст. православ'я, яке існувало на базі РПЦ, охопила криза. Собор православної церкви в Києві, який складався з прибічників митрополита Київського і Галицького Філарета, проголосив автокефальність (незалежність), визнав себе Українською православною церквою (УПЦ). Собор звернувся до Московського патріархату з проханням канонізувати церкву в такому статусі, але останній виступив категорично проти існування окремої незалежної Української православної церкви.

Контрольовану Москвою частину православної церкви (Українська православна церква Московського патріархату) очолив митрополит Володимир (В. Сабодан). Прихильники Філарета в 1992 р. об'єдналися з Українською автокефальною православною церквою і утворили УПЦ Київського патріархату. Патріархом обрали Мстислава, а його заступником Філарета. У цьому новому об'єднанні стався новий розкол у 1993 р.: відокремилася нова УАПЦ на чолі з патріархом Володимиром (Яремою), патріархом УПЦ-КП обрано митрополита Володимира (Василя Романюка).

Гостре міжконфесійне напруження в українському православ'ї сталося у так званий чорний вівторок – під час спроби в липні 1995 р. поховати на території Софії Київської патріарха УПЦ-КП Володимира. Конфлікт між міліцією та прихильниками церкви вилився в жорстку сутичку. Внаслідок якої постраждали десятки людей. Тіло померлого патріарха поховали на тротуарі біля входу в головну браму Софійського собору. Згодом патріархом УПЦ(КП) обрали Філарета, який неодноразово порушував питання про об'єднання усіх

гілок православ'я в одну. У 1997 р. РПЦ наклала на Філарета анафему, звинувативши у розколі, натомість статусу автономії УПЦ(МП) теж не отримала.

У 2008-2009 рр. керівництво УПЦ(МП) здійснило низку кроків, спрямованих на закріплення та розширення самостійності від РПЦ, розбудову відмінної від російської системи адміністративного управління Церквою, оновлення системи духовної освіти. Промосковські сили через організацію неправильного лікування прискорили смерть митрополита Володимира і обрали митрополитом УПЦ(МП) єпископа Онуфрія, який чітко слідує курсом Москви.

Чи не головним чинником, який спричинив до повернення релігії на міжнародну арену, в глобальну політику і в міжнародні відносини, стала глобалізація. В 2014 р. церкви і адміністративні будівлі УПЦ(МП) стали місцем тривалого

конспіративного перебування груп спецназу ГРУ та підготовлених бойовиків на території Кримського півострова та Святогірського монастиря.

Іде процес значної політизації релігійної сфери. З одного боку релігія сама виходить на політичну арену. Політично активна частина суспільства ініціювала створення партій релігійного забарвлення: Української християнсько-демократичної партії, Християнсько-демократичної партії України, Республіканської християнської партії, Християнсько-народного союзу, соціально-християнської партії «Український дім». З іншого боку – політика проникає в релігійну сферу, що стало одним із чинників розколу православ'я. Саме цим породжувалися непоодинокі конфлікти між греко-католиками і православними за храми, майно, та всередині православної конфесії.

Християнські партії не знайшли власного місця на політичній арені України. Вони не змогли поєднати християнські цінності з політикою, а політика залишилась відокремленою від християнської моралі. До того ж вони

так і не визначились хто ж є їхніми виборцями: всі християни, якась конфесія чи світські люди, що поважають християнство? До них не пішли широкі верстви віруючих, тобто вони так і не стали народними. Український народ не виявив бажання поєднувати релігію і політику. Сакральне й секулярне, земне й небесне хоч і переплітаються у свідомості народу, але водночас знаходяться на різних ступенях ціннісних орієнтацій.

Особливістю релігійного життя України є і територіальна нерівномірність поширення релігії. О.Д. Бойко зазначає, що «тривала роз'єднаність українських земель, їхнє перебування у складі держав з різним соціальним устроєм, культурою, особливостями духовного розвитку наклали помітний відбиток не тільки на ареал поширення релігії, а й на ступінь інтенсивності релігійного життя».

Західний регіон традиційно характеризується найвищим рівнем релігійності, Південний і Східний – найнижчим, де спостерігається низький рівень довіри до усіх найбільших церков України. Більшість громадян 67% відносять себе до православ'я, натомість 40% мешканців західноукраїнських земель визнали себе греко-католиками. В конфесійному визначенні за останні 10 років зменшилось число прихильників Української Православної церкви та тих, хто виступає за те, щоб православна церква в Україні була частиною Руської православної церкви, але збільшилось число вірних Українській Православній Церкві – Київський патріархат та прихильників незалежної Української православної церкви. Віруючими вважають себе від 91% жителів Заходу до 59% жителів Півдня України. Після 2014 р. масово змінилася свідомість українців Сходу і Півдня України, тому показник релігійності для цих регіонів є нестійким (2016 р. – 66%, 2017 р. – 43%, 2018 р. – 59%).

В останні роки знижується рівень визнання Церкви моральним авторитетом (з 73% до 60%), особливо на Сході України, а кожен п'ятий з опитуваних заявив, що не довіряє жодній з церков. Більшість українців вважає, що церква радше на боці сильних і багатих, ніж бідних і знедолених. Лише 19% впевнені в тому, що більшість священнослужителів – глибоко моральні й духовні особи, а 26% вважає, що більшість служителів церкви думають більше про гроші, а не про духовне. Не підтримують українці і ідею запровадження державної церкви (лише 13%). Погіршується ставлення громадян щодо оцінки політики держави у сфері дотримання принципу рівності церков і релігійних організацій та публічної демонстрації державними діячами релігійної поведінки.

Українське суспільство залишається загалом толерантним до сповідання різних релігій. 75% наших громадян вважають, що будь-яка релігія, яка проголошує ідеали добра, любові, милосердя і не загрожує існуванню іншої людини, має право на існування. І лише 9% українців вважають, що істинною є лише та релігія, яку вони сповідують. А ще 16%

впевнені в тому, що право на існування мають лише традиційні для нашої країни релігії.

Наскільки важливо для вас...												
% опитаних												
	Важливо				Не важливо				Важко відповісти			
	2000	2013	2016	2018	2000	2013	2016	2018	2000	2013	2016	2018
Сім'я	97,8	98,9	98,3	98,6	1,2	0,3	0,6	1,0	1,0	0,8	1,0	0,4
Матеріальна забезпеченість	97,7	96,5	96,1	95,4	1,6	2,1	2,9	3,8	0,7	1,3	1,1	0,8
Чесність	97,7	96,8	95,3	94,0	1,1	1,8	3,1	4,0	1,2	1,4	1,5	2,0
Друзі	93,4	92,2	91,8	92,6	5,8	6,4	6,8	6,4	0,8	1,5	1,3	1,0
Робота	87,7	87,1	88,6	88,3	10,2	10,9	9,4	10,2	2,1	1,9	1,9	1,5
Щире кохання	87,5	88,4	87,2	87,2	9,4	8,5	8,2	8,3	3,1	3,2	4,8	4,0
Вільний час	87,1	31,6	77,9	79,5	57	47,4	17,7	17,6	7,2	21,0	4,4	2,9
Відпочинок	78,6	79,7	76,9	78,3	19,0	18,3	18,9	18,9	2,4	2,1	4,3	2,8
Успіх у суспільстві	67,5	72,8	69,4	70,6	28,8	23,7	26,6	25,0	3,7	35	4,0	4,5
Релігія	63,0	63,4	57,3	58,2	34,1	31,0	36,7	35,6	2,9	5,6	6,0	6,2
Власна справа	48,6	44,9	43,5	48,8	46,0	45,5	48,8	44,3	5,4	9,6	7,7	6,9
Політика	37,7	29,1	27,3	26,0	60,2	67,1	68,9	69,9	2,1	3,9	3,8	4,1

Сучасна релігійна ситуація характеризується відродженням та активізацією діяльності церков національних меншин.

Національні меншини - національною меншиною вважається фізичний масив (група) людей некорінного етнічного статусу, які живуть у сучасному для себе етносередовищі. Вони включають осіб, які мають громадянство і, за визначенням, не відіграють провідної ролі в суспільстві, що зумовлює необхідність відстоювання політичних прав і забезпечення відповідного юридичного захисту. Національні меншини поступаються чисельністю іншим етнічним групам, але має достатньо сил для впливу на політичну ситуацію регіонів проживання. Прагнучи зберегти етнічну ідентичність, національна меншина створює спеціальні інституції, національні культурні центри, освітні установи, ЗМІ тощо.

Поняття «національні меншини» введене до вжитку ідеологами австромарксизму у контексті опрацювання проблеми відносин між «державними» і «недержавними» націями та розробки концепції національно персональної (екстериторіальної) автономії.

В Україні живуть представники понад 100 націй. Найчисельніші з них: росіяни, євреї, білоруси, молдавани, болгары, поляки, угорці, греки, татари, вірмени, роми та ін. Віруючим надається допомога та сприяння у здійсненні зв'язків з одновірцями за кордоном, отриманні від них фінансової допомоги. Вони мають змогу засновувати друковані періодичні релігійні видання, у яких висвітлюється діяльність Церкви (богослужбова, проповідницька), питання суспільного життя, економічної діяльності, позиція духовенства щодо культури, науки, екології тощо. Деякі з цих видань друкуються мовами національних меншин: римська-католицька церква видає газету «Уй гойташ» угорською мовою, Закарпатська реформатська церква є засновником газети «Кюлдетеш» угорською мовою, Об'єднання християн суботнього дня видає газету «Путь к истине» російською мовою, газету «Відродження» російською і кримсько-татарською мовами видає духовне управління мусульман України, Іудейські громади видають російськомовні газети «Эхо» та «Дорогою Тори». За даними статистики в 2016 р. в Україні існувало 49 громадських організацій національних меншин із міжнародним та Всеукраїнським статусом.

Найчисельнішими є православні релігійні організації, серед яких слід виділити: Українську православну церкву-Київський патріархат, Українську автокефальну православну церкву, Українську автокефальну православну церкву (оновлену), Руська православна церква закордонна, Руська православна старообрядницька церква (Білокриницька згода), руська старообрядницька церква (Безпопівська згода), Руська древлеправославна церква (Новозибківська згода), Релігійні організації істинно-православної церкви, Незалежні православні громади. Всього вони налічують більше 19000 релігійних громад. На початок ХХ ст. розкол і негаразди у православних церквах призвели до швидкого скорочення прихильників православ'я. Сьогодні православними вважають себе трохи більше половини населення України.

Нові релігійні організації православного походження представлені: Православна церква Божої Матері «Державна» та Релігійні організації церкви Преображенної Божої Матері (Богородична церква).

Близькими до православ'я є давньосхідні церкви: Свята апостольська асирійська церква сходу (заснована у Візантії в 428 р. патріархом Несторієм), Корейська християнська методистська церква, Вірменська апостольська церква.

Чимало послідовників мають католицькі релігійні організації: Українська греко-католицька церква, Мукачівська єпархія греко-католицької церкви, Римокатолицька церква в Україні, Вірменська католицька церква в Україні. Загалом вони налічують 5106 громад.

Значна частка віруючих є прихильниками протестантських церков. В Україні баптисти представлені низкою церков: Всеукраїнський союз церков євангельських християн-баптистів, релігійні організації міжнародної Ради церков євангельських християн-баптистів, Братство незалежних церков і місій євангельських християн-баптистів. Діють на Україні лютеранські і кальвіністські церкви: Німецька євангелічно-лютеранська церква України, Українська лютеранська церква, Закарпатська реформаторська церква. Місіонерською і благодійницькою діяльністю займаються євангелістські християни (місії «Нове життя» і «світло на Сході»). Новий напрям протестантизму – п'ятидесятництво виник у ХХ ст. До нього належать: Союз церкви божої України, Всеукраїнський союз церков християн віри євангельської-п'ятидесятників, Об'єднана церква ХВС, спілка вільних церков християн євангельської віри України. Поширена також інші релігійні організації протестантів: церква адвентистів сьомого дня, Новоапостольна церква в Україні, релігійні організації церкви Христа, «Армія спасіння», організації Англійської церкви, пресвітеріан, менонітів, назарян, молокан, християн суботнього дня, Свідків Єгови, Церква Ісуса Христа святих останніх днів (мормонів).

Нехристиянські конфесії представлені прихильниками ісламу (Духовне управління мусульман «УММА», Релігійне управління незалежних мусульманських організацій України «Київський Муфтіят», шіїтські релігійні громади та ін.), іудаїзму (Всеукраїнський конгрес іудейських релігійних організацій, релігійні організації прогресивного іудаїзму, об'єднання хасидів Хабад Любавич), буддизму (Духовне управління буддистів України, Релігійний центр Українського об'єднання буддистів школи Карма Каг'ю), релігійних організацій караїмів.

Останнім часом виникло багато релігійних організацій та об'єднань, що належать до так званих нетрадиційних культів. Набули поширення етноконфесійні релігійні організації Корейська християнська методистська церква, релігійні громади асирійської церкви сходу, даосизму, месіанського іудаїзму, релігійні організації язичницького спрямування (духовний центр родового вогнища Рідної православної віри, Рідної української національної віри, релігійних громад рідновірів України, церкви українських язичників). Серед організацій орієнталістського походження виділяються громади Товариства Свідомості Крішні, прихильників Шрі Чинмоя, Всесвітньої чистої релігії (Сахаджа-йога), Руху Махаріші (трансцендентальна медитація), церкви Останнього заповіту, Вселенської церкви білого братства (ЮСМАЛОС), «Наука Розуму, Саєнтологія та ін. Частина з них нелегальні, а представників сатаністів, Білого братства навіть притягували до судової відповідальності за протизаконну антигуманну діяльність. В 1993 р. члени Білого братства навіть

спробували захопити собор Софії Київської – одну з національних святинь українців.

Для більшості віруючих українців болючим залишається питання об'єднання всіх православних конфесій. На перешкоді цьому стоїть УПЦ-МП, яка докладає всіх зусиль, щоб не випустити Україну зі своїх тенет. Ще в 2006 р. представник Константинопольського патріархату архієпископ В. Скопельський на зустрічі з Президентом України В. Ющенком зазначив: «Матір-Церква, Константинопольський патріархат, вважає, що її дочка – Московський патріархат – має ту канонічну територію, яка існувала в цій Церкві до 1686 р. Підпорядкував Київську митрополію Московській церкві патріарх Діонісій (Вселенський) без згоди і затвердження Святого Священного Синоду Великої Церкви Христової».

У 2018 р. склалися можливості об'єднатися всім православним конфесіям. В квітні 2018 р. Президент України П. Порошенко звернувся до Вселенського патріарха про надання автокефалії Українській церкві.

На початок 2019 р. Православна Церква України отримала від Вселенського патріарха Варфоломій I Томос про автокефалію. Предстоятелем Православної церкви в Україні 15 грудня 2018 р. було обрано Епіфанія (Думенко). Фактично було легалізовано багаторічні зусилля українського народу, спрямовані на фундацію власної Помісної Православної Церкви. Автокефалію слід розглядати як доповнення до політичної незалежності України, як чинник по зміцненню національної безпеки в її гуманітарному вимірі, як складову вітчизняної публічної дипломатії. Отримання Томосу відбувалося при серйозній підтримці Президента України П. Порошенка та владних структур.

Ставлення до цієї події неоднозначне:

- «Томос – це найкращий оберіг від російської агресії», - вважає журналіст В. Бутусов;
- «Актом духовної незалежності» називає Томос Голова делегації України в Парламентській асамблеї Ради Європи, віце-президент ПАРЄ В. Ар'єв;
- Москва намагається завадити визнанню Православної церкви України іншими помісними церквами. Прес-секретар патріарха Московського О. Волков заявив, що підписання Томосу для України «відірвало Константинопольський патріархат від світового православ'я». патріарх РПЦ направляє листи в ООН, Папі Римському;
- Газета L'Opinion написала про знищення останнього містка з РФ;
- Radio France Internationale – пише, що надання Томосу «стало землетрусом в релігійній геополітиці, оскільки ставить під сумнів прагнення Путіна перетворити Росію в лідера православного світу».
- ПАПЦ та Сербська церква підтримали РПЦ;

- 20 червня 2019 р. почесним патріархом Філаретом був скликаний помісний собор. Він прийняв рішення про відродження Київського патріархату, який буде існувати окремо від Православної церкви України (ПЦУ). На ньому були присутні лише 2 архіреї із 40.

Розкол в українському православ'ї послаблює суспільні функції релігії, її можливість активно впливати на національне відродження українського народу та державотворчі процеси в Україні, побудову демократичного громадянського суспільства, в якому Церква є важливим інститутом і відіграє значну роль.

ХУДОЖНЯ КУЛЬТУРА КІНЦЯ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТ.

Духовні пошуки незалежної України яскраво відобразилися в художній сфері. З'являються новаційні художні принципи, нові державні форми організації мистецького життя, недержавні засоби масової інформації, вільні у виборі художніх і комерційних пріоритетів.

Характерною рисою сучасного мистецтва є його функціонування у таких нових формах, як: конкурси на здобуття літературних премій, театральні, кінематографічні, літературні та музичні фестивалі, які відновлюють значущість класичного доробку та презентують сучасні твори.

Нові форми в галузі мистецтва впливають на зміни принципів його оцінювання. Пріоритетом стають не художні, а економічні критерії, що призводить до свідомої комерціалізації мистецтва, до орієнтації митців на фінансовий успіх.

Проте калейдоскоп змін в мистецькій галузі не може зменшувати рівень існування актуальної проблеми – відродження національної художньої спадщини з метою відтворити художніми засобами питання консолідації та самоідентифікації української спільноти, осмислити своєрідність її історичного шляху.

Звертаючись до давньої історії, треба відзначити факт формування української народності на основі об'єднання різних східнослов'янських племен та їхньої інтеграції з прийшлими народами. Для українського менталітету характерні сумовиті та елегійні настрої, що іноді несподівано поєднуються зі своєрідним гумором і дошкульною іронією. Поміж українців завжди цінувались стриманість, зваженість, реалістичний погляд на життя. Три століття Україна існувала в умовах польської та литовської державності, зберігала традиційну східноівантійську обрядовість, релігійну культуру, національну ідентичність українського народу. Звичаї, традиції, обряди, які супроводжують людей упродовж життя, об'єднують їх в один народ – націю, взаємини та світовідчуття якої впливають на культуру.

В радянські часи із художнього життя були вилучені твори багатьох українських літераторів, представників музичного авангарду 1960-1970 рр. Повернення до національних витоків і досягнень звернуло митців до традиційної народної культури, національної системи цінностей. Важливими джерелами пізнання, які нас долучають до культурно-історичних цінностей і духовних реліквій, є бібліотеки, музейна справа – справжні культурні скарбниці України, що стверджують сучасне та пов'язують нас із минулим.

Не менш загострено останнім часом постає питання про розмежування художньої культури на культуру меншості і культуру більшості, культуру обраних і культуру загалу. За прийнятою термінологією – культуру елітарну і масову. Подібне розшарування позиціонує елітарну культуру, як атрибут високого соціального статусу та масову, як культуру примітивних світоглядних настанов.

На відміну від так званої «високої» (елітарної) культури, яка завжди була орієнтована на інтелектуальну, думаючу публіку, масова культура свідомо орієнтується на «середній» рівень масових споживачів. Головним каналом поширення масової культури є сучасні засоби комунікативної техніки (книгодрукування, преса, радіо, телебачення, кіно, відео- та звукозаписи). Маскульт (масова культура) створюється вже не «митцями», а «спеціалістами» (менеджерами, письменниками, режисерами, сценаристами, композиторами, співаками, акторами та ін.). Рівень такої культури не завжди відповідає професійним вимогам. Найчастіше якість подібних творів визначається лише одним критерієм – комерційним успіхом.

Масова культура зайняла місце між культурою елітарною та народною, укоріненою переважно серед сільського населення. Вона приваблює, насамперед, маргіналів – верстви людей, вилучених цивілізацією з їх традиційного оточення. Це жителі села, що опинились у місті, емігранти, ті, хто змушені змінити спосіб життя через втрату роботи, кваліфікації та знаходиться в пошуку нових світоглядних та духовних орієнтирів.

В свою чергу народна культура є основоположною і базисною будь-якої національної культури. Внаслідок труднощів історичного шляху України (монголо-татарське завоювання в XIII ст., польсько-литовська експансія в XIV – XVI ст., залежність від Російської та Австрійської імперій в XIX – XX ст.) у вітчизняній традиції народна культура зіграла виключну роль. І в XVI ст., коли феодално-боярська знать сприйняла католицизм і польську культуру, і до кінця XVIII ст., коли верхівка козацької старшини русифікувалася, українське суспільство розвивалося значною мірою без повноцінної національної культурної еліти.

На думку українських науковців, масова культура стала серйозною загрозою для національної української культурної традиції. Вона неодмінно призводить до втрати духовності, перешкоджає збереженню культурної самобутності, створює умови, за яких можлива відмова від своєї національності, знецінення власних національних традицій. На думку відомого етнолога [Г. Лозко](#), нейтралізація негативного впливу масової культури на формування національної самосвідомості полягає у вихованні національного імунітету – *«уміння дати відсіч чужому, зокрема відмовитися від чужих цінностей, навчитися відрізняти своє від рідного»*.

В той же час сучасне вітчизняне мистецтво, зберігаючи свою самобутність, продовжує виступати у потужному діалозі зі світовим художнім доробком. З одного боку, з'являються нові творчі пошуки у сфері мови мистецтва, засобів його виразності, опанування художніх новацій, прикладом яких може слугувати електронна музика, хепенінг, флуксус, перформанс, реаліті-шоу, а також комп'ютерні та 3D-технології. З іншого, ми маємо зворотню сторону цього процесу: «кітчевий характер» багатьох художніх творів, поширення таких жанрів, як трилер, блокбастер, «мильна опера» тощо. І все це сприяє зниженню рівня художніх потреб суспільства та деформації національної системи цінностей.

Таким чином, загальний духовний стан суспільства завжди перебуває у прямому і зворотному зв'язку із станом і розвитком національної культури. Якщо в суспільстві правда, справедливість, елементарні етичні норми не є вищими цінностями, то таке суспільство перебуває в глибокій духовній кризі, негативна еманация якої пронизує всю сферу культури.

Але, безперечно, надійною альтернативою нинішньому нігілістичному тискові на українську культуру може бути лише той стан суспільства, коли соціум усвідомить культуру як узагальнене вираження творчих зусиль українського народу, його осягів у світорозумінні, релігії, моралі, художньому мисленні, науці й філософії. І водночас – як спосіб самореалізації української людини з усіма особливостями її психіки, темпераменту, творчої уяви – її спосіб бути українцем і бути індивідуальністю.

Сучасний стан української культури потребує заохочення у мистецтві новаторських тенденцій і експериментів, одночасно турботи про збереження національних основ, удосконалення художніх смаків. Важливо створити умови для вдосконалення українського національно-культурного життя, входження в його контекст різних форм масової культури, молодіжної субкультури, щоб сучасна індустрія розваг втілювала український характер і дух.

Як і в усьому світі, головний акцент у сучасному художньому процесі України робиться на професійному мистецтві. Самодіяльна художня творчість

відходить на другий план, її розвиток позбавлений стимулювання як матеріального, так і морального.

Звернімося до характеристики складних, неординарних процесів, які відбуваються в основних галузях українського мистецтва.

ЛІТЕРАТУРА

Українська література на межі ХХ – ХХІ ст. характеризується своєю строкатістю й поліфонічністю, розмаїтістю і розкоріненістю, переплетенням різнорідних, інколи навіть суперечливих тенденцій, взаємодією традиційного і новаторського, власне українського й універсального, загальнолюдського.

Традиції та новації пов'язують творчість старшого покоління, яке презентують Б. Олійник, Ю. Мушкетик, П. Загребельний, Р. Іваничук, Є. Гецало, О. Гончар, А. Дімаров, Ю. Щербак, В. Яворівський, І. Чендей, В. Дрозд, Л. Костенко, І. Драч, Д. Павличко, С. Сапеляк та ін., з молодшим поколінням. Творчі пошуки літературної молоді спрямовані на оновлення образності та тематики, осмислення складного та неоднозначного буття сучасної молоді людини, зміни її ціннісних орієнтирів.

Проблеми духовного життя звертають українських літераторів до історичної, патріотичної тематики. В цьому вбачається зв'язок з тематикою літераторів середини ХХ ст. Прикладом можуть слугувати історичні твори Р. Іваничука («Яничари»), М. Вінграновського («Чотирнадцять столиць України»), П. Загребельного («Євпраксія», «Роксолана», «Я, Богдан», «Диво»). Активізується увага до тих сторінок вітчизняної історії, що тривалий час були «закритими» для широкого загалу. Одна з них – тема Голодомору, якій присвячено збірки документів, матеріалів, літературні твори А. Дімарова («Біль, і гнів», «І будуть люди»), Василя Барки («Жовтий князь»), Олеся Гончара («Стокозове поле»), Миколи Руденко («Хрест») та ін.

Але переважна більшість творів сучасної української літератури характеризується зниженням патріотичного та морального пафосу, типового для соцреалізму, що панував у мистецтві радянського періоду. Політична заангажованість та певна виховна суспільна роль літератури часів СРСР зникає завдяки здобуття Україною незалежності й зникненню цензури. Література стала чистим, незалежним від суспільних функцій, видом мистецтва. Багато сучасних творів відзначені іронією, переоцінкою цінностей та зверненням до тем, що були забороненими за радянських часів.

Сучасна українська література стає все далі від народу, від його потреб. По-перше, це зумовлено експериментами письменників, які захопились довгоочікуваною свободою слова. По-друге, орієнтація не на Людину, а на

споживача. По-третє, не вистачає критики. По-четверте, українська література сьогодні відчуває голод, почуває себе ображеною в порівнянні з іншими національними літературами, при цьому майже повністю віддаючись постмодернізму. Західні твори в стилі постмодернізму з'явилися вже в 1950-1960-х роках, а українські – в 1990-х. Літературний постмодернізм репрезентований творчістю Ю. Іздрика, Т. Прохаська, О. Забужко, С. Жадана, А. Бондаря, В. Цибулька, груп «Бу-Ба-Бу» та «Київська іронічна школа» (В. Діброва, Б. Жолдак, Л. Подерев'янський). Постмодерністські твори вирізняє дух всеохоплюючої іронії, тяжіння до видовищного поетичного шоу-маскараду, карнавалу «кітчєвість», використання сленгу та різномовність, а також певна пародійність і критичне ставлення до здобутків класичної літератури. Герої постмодерністських творів Ю. Іздрика («Воццек»), В. Діброви («Пельце», «Тексти з назвами і без назв», «Пісні бітлз»), С. Жадана («Ворошиловград», «Месопотамія») – маргінальні особистості, які втратили зв'язки із соціумом і не відчувають у них потреби.

Культурна ізоляція в часи радянської влади призвели до того, що частина сучасних авторів пишуть у модерністичному стилі, інша частина – у соцреалістично-народницькому, а третя частина намагається орієнтуватися на міжнародні взірці і надолужувати історичну прогалину.

Сучасна література поповнилася новими жанрами – фентезі, соціальним романом, молодіжною повістю, трилером тощо. У жанрі фентезі пишуть такі сучасні автори, як М. Римар, Т. Винокурова-Садиченко, О. Захарченко, К. Матвієнко, М. Соколян, Т. Завітайло, Н. Тисовська та С. Батурич. Твори з містичними елементами та складними психологічними сюжетами належать перу Г. Пагутяк, В. Єшкілева та Л. Дереша. Серед авторів фантастики можна відзначити твори подружжя Марини та Сергія Дяченків, Т. Литовченка, О. Левченка, Я. Дубинянської, М. Малини, Д. Корній. Жанр детективу презентують літератори Л. Кононович, В. Шкляр, І. Роздобудько, Є. Кононенко, А. Кокотюха, А. Серова, О. Волков, Наталя та Валерій Лапікура, Наталя та Олександр Шевченки та інші. Романи-жахи представляють Наталка та Сергій Шевченки, М. Рошко, Л. Дереш. Романи-мелодрами пишуть такі автори, як Г. Вдовиченко, М. Іванцова, І. Роздобудько. У жанрі еротичного роману написані деякі твори Ю. Покальчука («Таксі блюз», «Не наступайте на любов»), О. Ульяненко («Жінка його мрії»), Ю. Винничука («Лютеція»), С.Повалєвої («Орігамі-Блюз»).

До жанру соціально-психологічної прози відносять твори М. Матіос («Солодка Даруся», «Нація»), Л. Дашвар, В. Лиса, Г. Тарасюк. Автором першого українського техно-трилеру «Бот» у 2012 році став М. Кідрук, який відомий також як автор пригодницьких романів.

Експерименталізм, епатажність, новаторство – характерні риси творчості митців середнього та молодшого покоління: В. Герасим'юка, С. Процюка, Ю. Андруховича, І. Малковича, В. Неборака, Ю. Гудзя, С. Жадана та ін.

Головна проблема сучасної української літератури полягає в тому, що вона не є художнім виразником суспільних настроїв і не показує особливостей, прагнень сучасних людей. Одне з головних завдань літератури – підносити особистість на рівень загальнолюдської культури. Література має на основі минулого аналізувати теперішнє і намічати шляхи розвитку.

Сучасне українське літературне поле достатньо широке. Для того, щоб у деякій мірі з ним ознайомитися для початку треба ознайомитися з книгою Ірини Славінської «33 герої укрліт», в якій українська журналістка та перекладачка розгортає діалог із відомими сучасними письменниками України. У формі інтерв'ю вони розповідають про свої думки та натхнення, про теми для роботи, професійне та особисте, цінності у житті та пріоритети. Ці знання є дуже важливим ключем до розуміння власне творчого доробку сучасних українських письменників.

Отже, обираючи з доволі багатого поля української художньої літератури, можна виділити 10 авторів, з творчістю яких варто ознайомитися.

СЕРГІЙ ЖАДАН

«Мені здається, що в нашій країні ще хтось потребує літератури. Щоправда, в багатьох випадках це не так позиція, як поза – мовляв, я люблю літературу, але те, що пишеться українською, читати не буду з принципу. Часто читач сам не знає, що йому потрібно. Письменник, до речі, теж».

Український письменник, поет, перекладач Сергій Жадан видав низку цікавих та сильних творів, серед яких: «Ворошиловград», «Депеш мод», «БП Мак та інші історії». Його літературні праці перекладаються багатьма мовами, деякі з них вже отримали національні та міжнародні нагороди. Темою для своїх творів Сергій Жадан обирає пострадянську дійсність в Україні, змальовуючи реальне життя своїх співгромадян. Тому стиль його письма – це жива розмовна, інколи нецензурна лексика. Творчість Жадана надзвичайно цікава також тим, що являється уособленням його активної соціальної позиції: автор є учасником політичних акцій протестів проти цензури слова в Україні.

ЮРІЙ АНДРУХОВИЧ

«На мій погляд, немає інших завдань літератури, крім як людського порозуміння. Мені здається, що якщо ми до нього прагнемо, то, мабуть, це та максима, і вона, напевно, слухна».

Юрій Андрухович – один із найвідоміших сучасних письменників в Україні. Його творчість має неабиякий вплив на стан сучасного українського

літературного процесу. За кордоном художні та поетичні праці Андруховича перекладалися одинадцятьма мовами, в тому числі штучною мовою есперанто. Окрім літературної діяльності, Юрій Андрухович також проявляє себе у видавничій справі: на початку 90-х років він разом із письменником Юрієм Іздриком почав видавати перший в Україні постмодерністський журнал «Четвер». Найвідоміші твори: «Лексикон інтимних міст», «Московіада», «Дванадцять обручів».

ЛЮБКО ДЕРЕШ

«Рух далі є більш важливим, ніж зовнішня оцінка. Якщо негативних зовнішніх оцінок багато, то може виникати сильне відчуття осуду. Все це, так чи інакше, ліки від неправильного розуміння свого положення у світі».

Свою першу книгу Любко Дереш видав у 17 років. На сьогодні він один з найвідоміших українських письменників нового покоління. Його твори перекладалися кількома мовами, а саме можна знайти німецьке, польське, італійське та сербське видання. Головними героями творів Дереша стають підлітки та їхні цікаві, непередбачувані, часом незвичні історії життя. Автор намагається завжди правдиво передати сучасність, тому пише живою розмовною мовою, від чого у творах з'являється сучасний сленг та лайливі слова. Слід прочитати: «Поклоніння ящірці», «Культ», «Трохи п'єтми».

ОКСАНА ЗАБУЖКО

«В українському суспільстві нема письменника як професії. Це радянська інерція, коли був письменницький цех, і письменником був той, хто мав посвідчення Спілки письменників».

Оксана Забужко – українська поетеса, письменниця, літературознавець, публіцист. Починаючи з 1996 року, коли вийшов її роман «Польові дослідження з українського сексу», вона залишається у ряді перших найвизначніших україномовних письменників. Її вірші переклали на шістнадцять мов світу. У своїй творчості Забужко прагне переосмислити українську ідентичність. У прозових творах вона порушує питання довкола гендерних тем, зміни гендерних стереотипів та парадигм («Notre Dam D'Ukraine: українка в конфлікті міфологій», «Музей покинутих секретів»).

ІРЕН РОЗДОБУДЬКО

«Твір приходить від початку до кінця. Спочатку виникає маленька дрібниця. Достатньо побачити відірваний гудзик на підлозі маршрутки. Перетворюєшся на нього і дивишся на цей людський ліс, який не звертає на тебе увагу».

Письменниця, поетеса та сценарист Ірен Роздобудько сміливо експериментує зі стилями, жанрами, темами, сюжетами й героями. Її творчість в основному складають романи та оповідання. У 2000 році вийшла її перша

книжка «Пастка для жар-птиці». На сьогоднішній день її творчий доробок нараховує вісімнадцять книжок і п'ять фільмів, сценаристом котрих вона виступає.

ТАРАС ПРОХАСЬКО

«Сила літератури полягає у її непередбачуваності. Це можна порівняти з більярдом, коли ти не знаєш, як саме розіб'ються кулі. Всі одкровення у літературі є несподіваними. Доволі часто вони зовсім не збігаються з нашими очікуваннями».

Письменники Тарас Прохасько разом із Юрієм Андруховичем та Юрією Іздриком вважаються представниками так званого станіславського феномену – феномену групи письменників та художників в Івано-Франківську (у 1939 – 1962 рр. місто мало назву Станіслав), у творчості яких найбільше представлені цінності українського постмодерну. Тексти Прохаська філософські, вдумливі та «неквапливі». У багатьох його книгах зустрічається автобіографізм, а твори написані у формі щоденників підкуповують своєю відвертістю й нагадують інтимні сповіді. Книга Прохаська «БотакЄ» у 2011 році була визнана Книгою року.

ЮРІЙ ВИННИЧУК

«Сьогодні в Україні немає жодного історика рівня Грушевського, жодного публіциста рівня Донцова, жодного етнографа рівня Гнатюка, жодного композитора рівня Леонтовича, жодного письменника рівня Франка або Винниченка. Народ зостався сам на сам, а еліта все ще перебуває у підлітковому віці».

Письменник Юрій Винничук представляє старше покоління українських літераторів. Для його творчості характерно поєднання елементів фантастики, чорного гумору, ротики та постмодерністської пародії. Винничук виступає активним критиком нинішньої влади та має власну чітко виражену соціальну позицію («Танго смерті», «Весняні ігри в осінніх садах»). Його твори перекладалися в багатьох країнах світу, а сам він є автором перекладів з кельтських, англійського та слов'янських мов.

ЮРІЙ ІЗДРИК

«От часто кажуть, мовляв, українці – «незріла нація». Це порожня формула. Бо навіть не про націю йдеться, а про спільноту в переважній більшості вкрай інфантильних, безвідповідальних людей, до того ж із заниженою самооцінкою. Зараз найвищий час вчитися азів поведінки, вчитися всього – думати, говорити, відповідати за свої вчинки».

Письменник, поет, культуролог Юрій Іздрик один із творців вище згаданого станіславського феномену. Іздрик заявив про себе як неординарний митець, творчість якого пролягає у різних художніх вимірах – свою літературну

творчість він вдало поєднав з музикою, перформансами, деякий час також займався живописом та ілюстрацією. На сьогоднішній день вже другий рік поспіль Юрій Іздрик займається спільним музичним проектом з поетом та музикантом Григорієм Семенчуком «DrumТІатр».

ОЛЕКСАНДР ІРВАНЕЦЬ

«Мені б хотілося, щоб пропорція мінорної поезії все-таки зменшувалася в українській творчості. Цей такий плач над собою, він негарний. Хочеться чогось світлого та оптимістичного. Як би важко не було, а важко насправді, але якщо будеш нюняти, краще не стане».

Олександр Ірванець – поет, прозаїк, драматург та перекладач, відомий своїми сатирично-іронічними віршами, скандальними п'єсами, есе, романами, відвертими висловлюваннями. Його поезії та драматургія перекладалися англійською, німецькою, французькою, польською, шведською, російською, білоруською та хорватською мовами. П'єси Ірванця ставилися на сценах Німеччини, Люксембурга, Казахстану. Відомі твори: «Тінь великого класика», «Хвороба Біленкрафта», «Мій хрест», «Сатирикон - ХХІ»

МАРИНА МЕДНІКОВА

«Мені зі всього вчувається, що український геній, сотні років заздрісно й безжально притлумлений чужинцями як небезпечно конкурентний, прокинувся і незабаром запропонує власне бачення світу. Українська оригінальність, неповторність, самобутність, як стиснута до краю пружина, має ось-ось розпрямитися».

Більшу частину свого життя Марина Меднікова присвятила кіно у якості кіноредактора та сценариста. Проте відзначилася вона і в полі української художньої літератури: її твори «ТЮ!», «Зірка, або Терористка», «Смерть олігарха» отримали від критиків позитивні рецензії, а читачів вразили глибиною та легкістю тексту.

Сповнена різноспрямованими тематичними, образними, жанровими, стильовими і мовними пошуками і **вітчизняна поезія.**

Перебудова, розвал Радянського Союзу, впровадження в звичне розмірене життя ринкової економіки, зміна пріоритетів у свідомості людей не могли не змінити сучасну поезію.

Основна тенденція, яку можна спостерігати серед практично всіх сучасних авторів, це відхід у себе, у свій внутрішній світ, свої відчуття, почуття, рефлексії, які стали цікавити поетів значно більше ніж навколишня дійсність. Цьому є цілком розумне пояснення. З одного боку, зовнішній світ став занадто жорстоким, комерційним і раціональним для тих, у кого сенс життя полягає в ірраціональності. З іншого боку, зникла необхідність у бравурних віршах на суспільно-політичні теми. Вже не треба писати про

комсомольські будівництва і освоєння цілини, щоб стати членом Спілки письменників. Навіть за бажання написати щось патріотичне і життєтвердне, знайти тему для натхнення вельми непросто. Суспільство занадто втомилося від політики та ідеології, будь-яка спроба внести в вірш цивільний лейтмотив може сприйматися як політична агітація і відхиляється читачем.

Деякі зміни спостерігаються останніми роками. З'являються вірші про Батьківщину, про Україну. Зрозуміло, без політичних натяків і, найчастіше, серед поетів-піснярів. На жаль, це твори не завжди прийнятної якості, адже традиції громадянської лірики вже втрачені, але є і позитивні приклади. Крім того відроджуються та оживають теми про історичне минуле України, про національних героїв минулих часів та відомі усім українцям постаті.

Окремої розмови заслуговують вірші представників молодіжних субкультур. Талановита молодь все частіше примикає до яких-небудь рухів, де може проявити себе і привернути увагу громадськості. Особливо характерна масова поетична творчість в групах готів, етнографічних і фольклорних колективах, а також у середовищі реперів і рокерів. Можна по-різному ставитися до їхніх творів, але це ще один образ сучасної поезії, від якого складно відхреститися.

Сучасну українську поезію творять представники різних поколінь. Поети «старшого» покоління концентрують увагу на філософському осмисленні життєвої проблематики (І. Драч, Б. Олійник, І. Калинець, Д. Павличко). У тематиці акцентують увагу на проблемах людського буття, що виявляється у відповідальності людини перед природою й суспільством. У цей період повертаються до другого мистецького життя твори літератури початку ХХ ст., актуальними стають багато мистецьких ідеалів тієї доби. Поети «середнього» покоління активно розвивають урбаністичну тему, віддають належне футуристичним традиціям, оригінально поєднують християнську етику з гуцульською язичницькою міфологією (В. Голобородько, В. Герасим'юк, І. Римарук, В. Цибулько). Провідними мотивами стають роздуми про сенс людського буття, про роль рідної мови як чинника становлення особистості. Ще однією особливістю сучасної української поезії є феміністична течія, представлена іменами О. Забужко, Л. Таран, Л. Голоти, І. Жиленко, Л. Гнатюк. Другою важливою ознакою цього періоду є розширення жанрового, стильового, мовного спектру української поезії.

Отже, сучасна українська поезія віддає данину усім відомим словесно-мистецьким експериментам, усе ж спираючись на літературні традиції й живлячись народнопоетичними джерелами. Щоб сприймати модерну лірику початку ХХІ ст., треба, на думку сучасного поета Петра Мідянки, «мати

відчуття не тільки мови, а й слова... В поезії рівень «зрозуміле-незрозуміле» не головний. Тут важить чуттєве начало, а не раціональне».

Що стосується перспектив розвитку сучасної поезії, можна з упевненістю сказати, що таланти не зіпсувалися, вірші народжуються, а рівень поетичної культури, який різко знизився на початку дев'яностих, показує позитивну динаміку, що не може не обнадіювати.

Літературні витвори, які багато років визнані читачами і світом загалом, відзначаються літературними преміями.

В Україні щорічно вручається близько двох десятків премій, так чи інакше пов'язаних з літературною та письменницькою діяльністю. Не випадково більшість із них носять імена найвідоміших українських письменників – Тараса Шевченка, Лесі Українки, Миколи Гоголя, Володимира Сосюри, Василя Стефаника. Крім них, існують також щорічні літературні конкурси, на яких відбувається нагородження найкращих творів та творців.

Отже, найголовніші літературні премії міжнародного ґатунку:

- **Національна премія України імені Тараса Шевченка;**
- літературна премія імені Івана Франка;
- літературна премія імені Лесі Українки;
- премія імені Євгена Плужника (мистецька премія «Київ»);
- Київська обласна літературна премія імені Григорія Косинки;
- літературна премія імені Максима Рильського;
- літературна премія імені Павла Тичини;
- премія імені В'ячеслава Чорновола;
- Міжнародна премія імені Олесея Гончара;
- літературна премія імені Дмитра Нитченка (Дмитро Чуб);
- літературна премія імені Олександра Білецького;
- літературна премія імені Леоніда Глібова;
- літературна премія імені Остапа Вишні (Павло Михайлович Губенко);
- літературна премія імені Олени Пчілки;
- Міжнародна премія імені Володимира Винниченка;
- літературна премія НСПУ «Благовіст»;
- літературна премія імені Джозефа Конрада-Коженовського;
- літературна премія Григорія Сковороди;
- літературна премія «Книга року Бі-Бі-Сі»;
- літературна премія імені Василя Стуса;
- **Всеукраїнська премія імені Олександра Олесея за кращу збірку лірики;**
- літературна премія імені Івана Корсака «Українська Клію» за найкращий історичний роман;
- літературна премія імені Романа Гамади у номінації «Переклад»;

- літературна премія імені Юрія Шевельова з есеїстики;
- літературна премія імені Олекси Влизька з метою вшанування його пам'яті й популяризації творчості;
- літературна премія імені Анатолія Криловця в номінаціях: «Любовна лірика» та «Філософська лірика».

Літописом сучасності вважають **публіцистику**. Адже вона вповні відображає, аналізує та критикує наявні у суспільстві проблеми, явища та події. До таких проблем можна віднести: політичні, соціальні, культурні, побутові, філософські та безліч інших актуальних питань. Публіцисти все активніше піднімають питання про буття української мови та проблеми відродження духовності, мети буття української спільноти, збереження вітчизняної культурної спадщини тощо.

Публіцистика синтезувала у собі творчі ознаки журналістики та літератури. Вона поєднує точні найменування, дати, події, викладення наукових положень і фактів з емоційно-експресивною образністю. А також має у своєму арсеналі широке використання художніх засобів (епітетів, порівнянь, метафор, гіпербол та ін.).

Основою для висвітлення питань про сучасне українське мистецтво слугують періодичні видання, в яких аналізуються події художнього життя країни, розглядаються творчі здобутки окремих митців, простежуються тенденції розвитку окремих видів мистецтва. Досить важливими для авторів були матеріали часописів «Українська культура», «Політика і культура», «Український театр», «Березіль», «Народна творчість та етнографія», «Київське музикознавство», «Музика», «Бандура», «Образотворче мистецтво», «Музейний провулок», «Художники України» тощо. Ці джерела – корисні й цікаві для тих, хто бажає глибше ознайомитися з мистецькими творами, що з'явилися в незалежній Україні, з тенденціями розвитку українського мистецтва.

Сьогоднішній читач має змогу відчувати, що аналітичність, публіцистичність та художність журналістики відходять на другий план. Основними у журналістиці наших днів є інформаційність, сенсаційність, а часом – кримінальність журналістського матеріалу. Цьому значно сприяла глобалізація журналістики за допомогою електронних та мережевих ЗМІ.

Отож, у цій діяльності відбуваються надзвичайні трансформації. Із творчого журналізм перетворюється в інформаційний, причому інформація перетворюється у роль товару. Приклади для підтвердження цієї тези зустрічаємо на сторінках «жовтої преси»: у сенсаційних, відверто скандальних матеріалах телебачення та радіомовлення. Знайти свою аудиторію та певним чином вплинути на неї цим матеріалам «допомагають» різноманітні шоу. Адже,

найчастіше вони формуються на принципах сенсаційних заяв, наклепів, брехні, іноді інформація-товар є одним із прийомів чорного піару.

Але, у своїй більшості публіцистика є прикладом об'єктивної думки суб'єкта – людини розумної, інтелектуально розвиненої, досвідченої та духовно багатой. Вона є свідком своєї епохи; завдяки певним обставинам та власному нестримному бажанню вона отримує змогу оголосити світові про певну проблему.

Таким чином, основним призначенням публіцистики є розв'язання важливих актуальних суспільно-політичних проблем; активний вплив на читача (слухача), спонукання його до діяльності; пропаганда певних думок, переконань, ідей, теорій.

ХАРАКТЕР І ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ КІНЦЯ ХХ – ПОЧ. ХХІ СТ.

Набуття Україною незалежності поставило перед вітчизняною музичною культурою низку проблем, що потребують нагального вирішення.

У зв'язку з посиленням комерціалізації мистецтва та зростанням значущості масової поп-культури, загострилась проблема докорінної перебудови самих засад художньої діяльності. Нова концепція Спілки композиторів Союзу стала основою Всеукраїнської музичної Спілки, головою якої було обрано народного артиста України проф. А. Авдієвського. Структура спілки спиралася на 12 жанрових асоціацій, а також на асоціацію діячів музичної освіти і виховання, що була прийнята до Міжнародної музичної Ради ЮНЕСКО як Національний музичний комітет України.

Останнім часом розвиток вітчизняної музики значно активізувався, став різноспрямованим. Йому притаманні експерименти і пошуки в жанровій сфері, музичній мові, розширення проблематики та образного змісту музичних творів.

Через зміну ідеалів, переоцінку цінностей в суспільстві постала задача відтворення глобальної проблематики загальнолюдського звучання – усвідомлення значущості духовного, культурного досвіду людства. Про це свідчить, передусім, актуалізація релігійно-духовної тематики в сучасному музичному мистецтві. Особливо характерно звернення багатьох митців до релігійної сфери в галузі *вокально-симфонічної музики*.

Тематика духовності пронизує «Українську месу» Ю. Захожого-Катренка. Композитор звертається до культових та світських наспівів, об'єднаних темою «Божого суду». В цьому відчувається певний зв'язок із жанровою моделлю реквієму.

Модель культової музики присутня у творі І. Щербакова «Стабат Матер» – новому варіанті прочитання канонічних текстів. Поєднання католицької латини з українською мовою – своєрідне відбиття усвідомлення української культури як необхідної складової частини культури світової.

Поетичний текст кантати-симфонії В. Камінського «Україна. Хресна дорога» співставляє трагічну історію українського народу зі символікою та сюжетикою Біблії. Лейтмотив – тема розп'ятого Христа – втілює головну ідею твору – віру в духовність як вищу гармонію.

Не згасає зацікавленість митців церковною сферою музичного мистецтва і на зламі століть. Відродження жанру духовного концерту закарбовано у творі В. Полевої «Піснеспіви», мова якого близька до православного хорового співу. До духовно-сакральної тематики звертається Ю. Іщенко у концерті «У блакитно-золотавих тонах». Також цій тематиці присвячений твір Ю. Ланюка «Палімпсести» на канонічні вірші та вірші В. Стуса.

Тема одвічної цінності духовних засад людства проникає і у сферу *дитячої хорової музики*. Макроцикл харківського композитора М. Кармінського «Дорога к храму» відбиває процес внутрішнього емоційно-психологічного руху від глибокого смутку до високого катарсису, пов'язаного зі звертанням до одвічних ідеалів.

До сфери *народної музичної культури* звертається відома жінка-композитор – професор Харківського університету мистецтв Л. Шукайло у кантаті для хору а cappella «Пори року». Твір написаний на слова народних пісень, які стають плідним ґрунтом витончених, ліричних пейзажних образів.

Фольклор, який інколи набуває досить епатажних відтворень, відчувається у камерно-інструментальному творі «Рапсодія у стилі «Гопак» Я. Лапинського.

Саме *камерна музика* в останні роки стає домінуючою цариною творчості багатьох митців. Про її популярність свідчать численні фестивалі, які проводяться в різних містах України. Достатньо згадати IV Міжнародний фестиваль академічної музики «Музичні імпрези України», в рамках якого відбувся камерний концерт «Від класики до сучасності» та симфонічний концерт «Українська музика XXI століття».

Однією з найбільш неоднозначних та суперечливих сфер українського музичного мистецтва завжди була *вокальна музика*. Як ніколи раніш, відчутна диференційованість її на пласт «академічний», що спирається на вже сталі традиції вітчизняної музики та пласт масової поп- і рок-культури.

Історичні традиції продовжують сучасні оперні співаки України – Вікторія Лук'янець, Володимир Гришко, Валентин Пивоваров, Роман Майборода, Тарас Штонда, Михайло Дідик, Марія Стефюк, Стефан П'ятничко.

Їхні голоси звучать на сценах Метрополітен опери, у Віденській та Женевській операх. Надзвичайний талант притаманний володарю потрясаючого голосу, Народному артисту України Володимирі Гришку, ім'я якого занесено в Книгу рекордів України. Він – єдиний український оперний співак, який 44 рази виконав головні партії в «Метрополітен-Опера». Багато років всі знали В. Гришка виключно, як оперного співака, але останнім часом артист вирішив здивувати публіку та змінив свій репертуар на естрадні пісні.

Великим попитом користується *популярна (естрадна) музика* – одне з ключових явищ молодіжної культури. Основними жанрами української популярної естрадної музики є джаз, рок-музика, авторська пісня, традиційна естрадна пісня, поп-музика та синкретичні жанри. Ще в часи СРСР найвагоміший внесок у процес розвитку української популярної молодіжної пісні зробив В. Івасюк, чия творчість ґрунтується на фольклорних джерелах. Його пісня «Червона рута» дала назву Всеукраїнському фестивалю української пісні та музики. Серед композиторів-пісенників тих років широко визнаними були також О. Білаш, В. Верменич, П. Майборода, І. Поклад та ін. Одночасно започатковувалися й нові типово модерні музичні та музично-поетичні проекти, серед яких рок-бардівський гурт «Плач Єремії».

Становлення національної музичної індустрії розпочалося лише в останні десятиліття ХХ ст. Виконавці з України достойно представляли Україну на конкурсах Євробачення, зокрема Руслана, стала переможницею конкурсу Євробачення – 2004. До виконавців нового покоління в Україні відносять сольну творчість Івана Дорна. Його музика не ідентифікується з українською музикою звичного нам зразка.

Розвивається українська рок-музика. Серед найвідоміших гуртів – «Океан Ельзи», «Воплі Відоплясова», «Крихітка Цахес», «Скрябін», «Тартак», «Плач Єремії», «Кому Вниз», «Мертвий півень», «Веремій». З гуртів останнього часу – «Антитела» та «Время и стекло». Український хіп-хоп, також відомий як Укра-хоп або Укр-хоп – частина української музичної сцени, започаткована в другій половині 90-х. Найвідомішим виконавцем є гурт «Бумбокс». Свою сходинку в поп-музиці займає гурт Дзідзьо. Гурт свідомо використовує надсянський говір української мови. Також здобувають популярність більш академічні вокальні ансамблі, такі як «Пікардійська терція» та «Менсаунд».

Представлено в Україні й мистецтво джазу, серед найвідоміших – JazzBez та JazzKoktebel. Значний внесок у популяризацію джазового руху зробила українська співачка Джамала. Її кримсько-татарські та вірменські корені вплинули на стиль співачки, в якому часто змішуються сучасна альтернатива та електроніка з фольком та джазом. Дякуючи перемозі Джамали на Євробаченні, джаз став більш вагомою частиною сучасної української музики, а сама

Джамала стала символом боротьби Кримських татар за їх права. Її пісня «944» розповіла історію власної прабабусі, чие життя після того жорстокого року змінилось назавжди.

Пісні служать інструментом єднання груп людей, а іноді спонукають їх до спільних дій або допомагають виразити спільні емоції. Деякі пісні стають своєрідними гімнами для поколінь, висловлюють розповсюджені настрої та цінності.

Серед доволі відомих виконавців сьогодні можна згадати також групу «ОНУКА», яку називають «сопілкою» української електронної музики. Сама сопілка разом з омнікордом часто є найбільш виразними інструментами у їх піснях. Часто вони у своїй творчості відображають актуальні події в Україні, а їх альбом «Відлік» став присвяченим Чорнобильській катастрофі.

Серед нео-романтичних виконавців слід згадати український музичний гурт «Скрябін», що за час своєї творчої активності пройшов шлях від синті-попу, постпанку і техно до поп-року та поп-музики. Незадовго до смерті Андрій Кузьменко (Кузьма) планував новий альбом, але наразі доля платівки невідома. В мережі можна знайти демо-версії невиданих пісень («Лист до президентів», «Українці», «Сука-війна», «Маленька дівчинка»).

Одним з найвідоміших українських виконавців за кордоном є харківський дует «дуо 5'nizza». У своїй музиці вони поєднали реггі, фанк, ска та гітару. Іноді для пісень вони брали вірші сучасних українських поетів (наприклад, Сергія Жадана). У своєму другому альбомі «О-5» вони присвятили пісню «Немає куль» Помаранчевій революції на Україні. Багато з їх пісень також були присвячені проблемам у країні, так пісня «It's over now» виражала жорстку десоціалізацію суспільства. До свого розпаду у 2007 році 5'nizza стали надзвичайно популярними у Україні, Росії та Польщі, а також успішно провели тур у Сполучених Штатах.

І звичайно, говорячи про українську музику, неможливо не згадати про гурт «Океан Ельзи», яких називають українськими Beatles, кажучи про їх шалену популярність. Це найбільш відомий український гурт своєю неповторною альтернативою і у нас, і за кордоном.

Серед так званих «трудівників естради» велика кількість відомих, улюблених артистів, які збирають на своїх концертах стадіони і великі концертні зали. Список найпопулярніших українських артистів за кількістю проданих квитків на їх концерти виглядає наступним чином: «Океан Ельзи», Іван Дорн, Тіна Кароль, «Неангели», Олег Винник, «Время и Стекло», «Бумбокс», «Потап і Настя», «ВВ», Лобода, Ірина Білик, Джамала, «Антитіла», Оля Полякова, «Фрестайл», Макс Барских, «Be My Guest»,

Ріанобой, Сергей Бабкин, «Лісапетний Батальйон», Вера Брежнева, Опика, Монатік, «Друга Ріка».

З часів здобуття незалежності репертуар *українського оперного театру* концентрується на популярному світовому репертуарі і лише обмеженому колі класичних українських творів XIX століття. З вітчизняних творів радянської епохи в репертуарі збереглося декілька творів на історичну тематику: «Ярослав Мудрий» Г. Майбороди, «Богдан Хмельницький» К. Данькевича, і «Вкрадене щастя» Ю. Мейтуса. Творчість сучасних композиторів, натомість, на оперній сцені представлена лише камерними операми. Так, були поставлені опери В. Губаренка «Згадайте, братія моя!...», «Самотність» і «Монологи Джульєтти», опери Кармели Цепколенко «Портрет Доріана Грея» і «Між двох вогнів», камерна опера Олександра Козаренка «Година покаяння», опера Л. Колодуба «Поет» та «Сільська опера» Є. Станковича.

Єдиною новою оперою українського автора, поставленою на сцені у XXI столітті є опера «Мойсей» Мирослава Скорика, написана з нагоди візиту папи римського Іоанна Павла II до України в 2003 році. Ця опера була інсценована на двох оперних сценах – у Львові та в Києві. Однак ця постановка стала можливою завдяки тому, що більшу частину витрат взяв на себе безпосередньо Ватикан.

У сфері дитячого театру серед творів останнього часу варто відзначити оперу М. Стецюна «Коли ще звіри говорили» (за мотивами казок І. Франка). Це дійсно синтетичний спектакль-мюзікл. У розгортанні дії важливу роль відіграє публіка – діти активно запрошуються до діалогу.

В даний час діє в Україні сім оперних театрів:

- Національна опера України імені Тараса Шевченка в Києві;
- Харківський національний академічний театр опери та балету ім. М. Лисенка,
- Одеський національний академічний театр опери та балету;
- Львівський національний академічний театр опери та балету імені Соломії Крушельницької ;
- Донецький академічний державний театр опери та балету імені Анатолія Солов'яненка;
- Дніпровський академічний державний театр опери і балету;
- Київський муніципальний академічний театр опери та балету для дітей та юнацтва.

У розвитку *українського балету* останнім часом актуальності набувають проблеми нової «мови» танцю, нової сучасної пластики. Заразом з новим музичним мисленням, новою, відповідною часу образністю, вони потребують створення нового, синтезуючого хореографічного «дійства».

Балети Є. Станковича «Майська ніч» та «Ніч перед Різдвом» – фольклорні балети, які за жанром наближені до ліричної комедії. Один з останніх балетів Є. Станковича – «Вікінги» поєднує елементи музичного модерну та традиції жанру.

Прагнення максимальної модернізації відзначає балетну творчість О. Козаренка. Це виявляється у виборі досить нетрадиційної сюжетної основи. За мотивами «Венери у хутрах» Захер-Мазоха створено балет-інсталяцію (жанр за характеристикою автора) «Дон Жуан з Коломиї».

Як один з модусів еволюції українського балету можна охарактеризувати «Гагаку» Вікторії Полевої. Представлений на Форумі молодих у Києві, він є спробою поєднання різних за походженням та сутністю культур – європейської та азійської, завдяки насиченню музичної тканини своєрідним духом японської ритуальної музики.

Сучасний репертуар оперно-балетних театрів України неможливо уявити без балетних вистав для дітей. Провідним колективом у цій сфері упродовж всієї історії існування залишається Київський муніципальний академічний театр опери і балету для дітей та юнацтва. За роки незалежності України тут поставлено понад десять балетних вистав для дітей. Традиційно до репертуару для дитячої аудиторії входить балет П. Чайковського «Лускунчик». У Київському муніципальному декілька десятиліть йде балет-феєрія на 2 дії йде у постановці народного артиста УРСР та СРСР В. Ковтуна. Балетмейстер А. Рубіна здійснила нову хореографічну версію балету «Майська ніч» Є. Станковича. Наступною прем'єрою у театрі став балет на одну дію на музику С. Прокоф'єва «Петрик і Вовк» (1999) у постановці В. Ковтуна. Прем'єра балетної вистави на дві дії на музику О. Градського «Мауглі» відбулася на сцені театру у постановці народного артиста України В. Литвинова. Вистава була удостоєна театральної премії «Київська пектораль» у номінації «краща вистава для дітей». Список вистав для дітей доповнюються балетом «Попелюшка» С. Прокоф'єва, «Білосніжка та семеро гномів» Б. Павловського, «Бармалей та Айболить» Ю. Шевченка, «Лялька. Нова історія Коппелії» Л. Деліба. В балетному реперуарі – оригінальні балети українських авторів: «Буратіно і чарівна скрипка» Ю. Шевченка, «Снігова королева» композитора О. Шимка за лібрето А. Рубіної, «Русалонька» О. Костіна.

Особливістю вітчизняного балету є просування сучасної хореографії, яскравим зразком якої виступає концертна діяльність українського театру «Київ Модерн-Балет». Засновник, хореограф, головний балетмейстер театру Раду Поклітару. За короткий строк він створює багатий репертуар, перетворивши театр на абсолютного лідера в галузі сучасної хореографії. Світове визнання театр отримав на численних фестивалях таких, як: «Время любить» у Франції,

«Биеннале Э. Ионеско» у Молдові, «Фестиваль музики и танца» у Таїланді «Новые горизонты» Мариинского театра» у Санкт-Петербурзі та ін.

Серед вистав у стилі модерн найбільш відомими є: «Спляча красуня», «Лускунчик» та «Лебедине озеро» на музику П. І. Чайковського, «Жизель» А. Адана, «Долгий рождественский обед» на музику А. Вівальди, «Женщины в ре миноре» на музику Й. С. Баха, «Болеро» на музику М. Равеля, «Ромео и Джульетта» (Шекспиременти) на музику П. Чайковського, Г. Ф. Генделя та композиторів епохи Ренесансу та багато-багато інших.

Сучасний драматичний театр вирізняється наявністю різних типів театру: «салонного», демократичного, елітарного та «неофіційного» – альтернативного. Численні студії, «малі сцени», експериментальні, камерні, антрепризні театри є мобільними, вільними в доборі репертуару, орієнтовані на малу аудиторію. Плідно працюють нові колективи, які були засновані ще у 1990-ті рр., серед них: театр «Колесо» (Київ, художній керівник І. Кліщевська), театр-салон «Сузір'я» (Київ, художній керівник О. Кужельний), Київський театр пластичної драми на Печерську (засновник – сценарист і режисер-постановник В. Мішньова), Київський драматичний театр «Браво» (Київ, художній керівник Л. Титаренко), театр-студія «Театральний клуб» (Київ, засновник – режисер О. Ліпцин), Центр сучасного мистецтва «Дах», який за задумом його фундатора – режисера Владислава Троїцького, створений як «готель мистецтв», вільний від кон'юнктури Київський експериментальний театр (засновник – режисер В. Більченко), театр «Актор» (Київ, художній керівник В. Шестопалов) тощо.

В Харкові великим попитом у глядачів користується «Будинок актора» ім. Леся Сердюка, який належить Українській театральній спілці. На двох сценах свою майстерність представляють понад 20 недержавних театрів, експериментальних труп та проектів, серед яких: ЦСМ «Нова Сцена», малий театр Маріонеток, театр «Казанок, театр «Ланжерон'», театр «Може бути», творчий центр «Апарт», театр 19, театр французької комедії «Дель П'єро», театр «Сахалін», театр «Прекрасні Квіти» та ін. В місяць тут відбуваються понад 60 вистав. Щорічно проводиться фестиваль «Курболесія».

Існують погляди щодо традицій театру корифеїв, які начебто не знаходять свого продовження в сучасних постановках. Але більшість відомих українських режисерів, акторів, театрознавці підкреслюють важливість традицій корифеїв для сучасного театру України, який базувався на принципах реалізму.

Прикладом того, що традиції корифеїв знайшли своє продовження і новітнє відтворення у сучасному театральному мистецтві незалежної України, є синтетичність українських акторів. Режисери вимагають від них застосовувати всі виразні засоби для розкриття образу: слово, дію, спів,

танець, як це робили видатні театральні діячі кінця ХІХ ст. Постановники сьогодні використовують поряд з народними мелодіями такі стилі музики, як реп, джаз, боса-нова та інші. Проте необхідно згадати ще одну традицію театру корифеїв: свою творчість вони підпорядковували завданню театру – виховувати глядача. Саме тому при поєднанні національного і світового мистецтва треба дбати про ідейно-естетичний рівень постановки.

Безперечно можна стверджувати, що найправильнішим є поєднання традицій корифеїв українського театру із сучасними досягненнями світового мистецтва.

Сьогодні в Україні працюють багато драматичних театрів, але найвизначнішим є Національний Академічний драматичний театр ім. І. Франка. У 1987 – 2001 рр. його очолював С. Данченко, від кінця 2001 р. – народний артист України Б. Ступка, з недавнього часу – головним режисером театру призначений Дмитро Богомазов. Акторський колектив складають відомі актори, серед яких: Б. Ступка, Б. Бенюк, А. Хостікоєв, Н. Сумська, Л. Кадирова, Л. Задніпровська, О. Богданович, І. Дорошенко, В. Мазур та інші.

Театральне мистецтво як частина національної української культури покликане вирішувати завдання на подолання культурних кордонів. Цьому сприяють позитивні зміни, що відбуваються в театральному житті України. Перш за все це стосується організації фестивалів театрального мистецтва. Нині за підтримки держави проводяться Міжнародний фестиваль театрів ляльок «Різдвяна містерія» (м. Луцьк); Міжнародний театральний фестиваль «Класика сьогодні» (м. Кам'янське); Міжнародний театральний фестиваль «Мельпомена Таврії» (м. Херсон); Міжнародний фестиваль театрів ляльок «Інтерлялька» (м. Ужгород); Всеукраїнський фестиваль «Тернопільські театральні вечори. Дебют»; ХІ Всеукраїнський конкурс професійних читців ім. Лесі Українки; Фестиваль моновистав жінок-актрис «Марія» (у Києві); Міжрегіональний мистецький фестиваль «Ярмарок сміху» пам'яті С. Олійника (м. Одеса) та багато інших. Фестивальні вистави дозволяють побачити контури реальних змін, які відбулися в нас самих і навколо нас, в дзеркалі одного з найбільш суспільно значущих мистецтв – театрі. З мозаїки окремих сценічних або навколосценічних явищ, що відображають сьогоднішнє життя українського театру з усіма його злетами, падіннями, протиріччями, складається повна картина сучасного фестивального процесу.

Система кінопрокату зазнала обмеженої уваги та фінансування з початку 1990-х років, що спричинило насичення кінематографічного простору іноземною продукцією не завжди високої художньої цінності.

Плідною опорою для відродження українського кіномистецтва на межі ХХ – ХХІ ст. стало осмислення історичного шляху української спільноти (у

стрічках Ю. Ілленка, М. Мащенко, О. Саніна, О. Янчука). Тема значущості духовних цінностей та згубності їх втрати – провідна у фільмах В. Тихого, А. Бенкендорфа, Є. Нейман, І. Волошина. Осмисленню реалій сучасного життя присвячено стрічки О. Кірієнка, О. Шатро, Р. Балаяна та ін.).

Значні досягнення вітчизняного у короткометражного кінематографа, засвідчують іноземні нагороди українських кіномитців (зокрема, К. Муратовой та С. Лозниці).

Різноманітність творчих пошуків у останні роки відбивають фільми М. Вроди, С. Буковського, К. Муратовой М. Кондратьєвої. Доробок української анімації поповнили фільми О. Педана, С. Ковалю, Е. Кірича.

Кінематографічне життя в Україні упродовж останніх десяти років народило нові надії. Зокрема, спостережено поступ у ставленні держави до кіноіндустрії: радикально збільшено обсяги фінансування, внесено доповнення до чинного законодавства, які забезпечують пільговий режим продукування та поширення національних фільмів.

Серед низки вітчизняних фільмів слід відзначити ті, що створювали уважне ставлення масової аудиторії до вітчизняного кіно і мали повноцінний прокат. Це фільми: «Райські птахи» (2008) Романа Балаяна, «Будинок з башточкою» (2011) Єви Нейман, «Той хто пройшов крізь огонь» (2012) реж. М. Ілленко, соціальна драма «Звичайна справа» Валентина Васяновича, трилер «Тіні незабутих предків» (2013) Любомира Левицького, «Україно, гудбай» (2014) Володимира Тихого, «Брати. Остання сповідь» (2014) Вікторії Трофименко, «Зима у вогні» (2015) Євгена Афінеєвського.

Дуже важливими, але кардинально різноплановими були претенденти, висунуті на премію «Оскар» в 2016 році: фільми Мирислава Слабошпицького та Олеся Саніна – «Плем`я» та «Поводир».

Найуспішнішими фільмами у вітчизняному прокаті 2015-2016 років були «Незламна» Сергія Мокрицького та комедійна стрічка «8 кращих побачень» Вейсберга.

У 2017 році вийшов в прокат історико-драматичний фільм Ахтема Сеїтаблаєва «Чужа молитва», спортивно-драматичний фільм «Правила бою» Олексія Шапарєва, пригодницький фільм-фентезі «Сторожова застава» Юрія Ковальова. А в грудні 2017 відбулася прем'єра кінокартини «Кіборги» режисера Ахтема Сеїтаблаєва про оборону Донецького аеропорту під час війни на Донбасі.

У підсумку слід назвати цикл неігрових стрічок, які, окрім всього, задокументували важливу сторінку новітньої української історії. Основні з них: «Євромайдан. Чорновий монтаж» Володимира Тихого, «Майдан» Сергія Лозниці, «Зима у вогні», «Небесна сотня» Юлії Гонтарук та Романа Любого.

Від Революції Гідності часу пройшло не багато, але за такий короткий строк українські митці почали активніше працювати. По-перше, це пов'язано з появою нових (живих) тем, які будуть цікавими та актуальними ще не один рік. По-друге, заборона на демонстрацію та поширення у кінотеатрах, на телебаченні російського контенту та медіа-продукту викликала потребу знімати вітчизняні фільми та телевізійні програми. Якщо до Революції можна було почути, що кіномистецтво в Україні погано фінансується, то вже сьогодні ми можемо спостерігати інше: фільми на великих екранах з'являються частіше, і найголовніше – глядачу подобаються ці фільми.

Збільшення фінансування посприяло зростанню кількості та якості вітчизняного кіно. Українські фільми частіше виходять у національний прокат та здобувають перемоги на різних міжнародних фестивалях. Наше кіно впевнено виходить на міжнародну арену, збільшується кількість копродукційних та комерційних проєктів. Значно активізувалася також і галузь кінознавства і кінокритики.

Отже, можна сміливо заявити, що українське кіно стає тенденцією, а не виключенням.

Сучасне українське образотворче мистецтво – барвистий світ індивідуальних стилів. До відродження багатовікових традицій сакрального живопису тяжіють Т. Недошовенко, М. Химич, Н. Бондаренко та ін. Біблійні та міфологічні теми насичують твори живописців О. Жолудя, В. Грицаненка, О. Поступного, графіків А. Чебикіна, В. Ігуменцева та ін.

Реалістичне підґрунтя визначає особливості світобачення та стилістики відомих в Україні та за її межами таких живописців, як Т. Яблонська, А. Константинопольський, В. Гольба, В. Сингаївський, В. Сидоренко, О. Шило, В. Куліков; графіків – Л. Чебикін, В. Ігуменцев, О. Мартинець, О. Векленко, Б. Бойко; скульпторів – Л. Бавер, З. Федик, О. Табатчиков, Г. Кудлаєнко, В. Петрів, О. Рідний та ін.

Українські митці нині демонструють здатність і до творчого «переплавлення» реалістичних постмодерністських орієнтацій. Це закарбовує творчість В. Сидоренка, А. Антонюка, І. Марчука, В. Гонтарова. Захоплення чистою, абстрактною формою, відмову від тематичної та образної опори відбивають твори Ю. Шеїна, інсталяції скульптора О. Рідного, графіка П. Макова.

Сучасні українські художники часто докладають зусиль для створення власних творчих спрямувань. Так, художник А. Анд запропонував таку течію, як асоціативний символізм, Є. Лещенко – «Paradise art» (райське мистецтво). Символічні образи насичують твори Ю. Чаришнікова, С. Лісіцина. Естетика постмодернізму – джерело гротеску та іронії у творчих світах живописця

С. Пояркова та скульптора О. Пінчука. Новаційність сучасного образотворчого мистецтва зумовлює насиченість національного художнього простору такими явищами, як графіті та інсталяції.

Разом з тим народні витоки живлять живопис Народного художника України А. Антонюка, виявляються у творах таких майстрів, як Л. Жоголь – художниці гобеленів, народного майстра гуцульської художньої кераміки з Косова П. Цвілик, лауреата Державної премії УРСР ім. Т. Г. Шевченка І. Гончара та ін.

Важливим чинником у розвитку образотворчого мистецтва в Україні стала діяльність галерей, які не лише репрезентують здобутки художників України, а також створюють дистанцію між елітарним мистецтвом та міщанськими смаками. Серед найбільш відомих в Україні – Центр мистецтва «Славутич», Центр сучасних мистецтв «Брама», художні галереї «Бланк-Арт», «Лаврські дзвони», «Пектораль», «НЕФ», «Малярський закут», «А-Акварель», «Мистецький льох», галерея мистецтв Києво-Могилянської академії, галерея «Дім Миколи». Відомі також своєю діяльністю одеська галерея «Човен», Південноукраїнський центр сучасного мистецтва в Запоріжжі. Серед приватних галерей слід відзначити «Пінчук Арт Центр» у Києві та галерею «АВЕК» у Харкові.

У тісному зв'язку з життям, актуальними проблемами сучасності розвивається *мистецтво скульптури*. У містах і селах України за годи незалежності споруджено десятки нових пам'ятників, зокрема, Тарасу Шевченку в Луцьку, Львові, Чернігові, Червонограді, Золотоноші; Б. Хмельницькому в Черкасах, Суботові, Кіровограді; художникам і композиторам Д. Бортнянському та М. Березовському; поету А. Малишку; княгині Ользі в Києві та Луцьку, князю Ярославу Мудрому в Києві. У столиці також відкрито пам'ятники жертвам репресій 1930-х-1940-х рр., жертвам голодомору 1930-х рр., художникам – жертвам репресій. Знаменною подією в житті України стало відкриття в Києві пам'ятника М.С. Грушевському та Монумента Незалежності. Поряд із цим ведуться роботи й над скульптурним утіленням історичних постатей, які уособлюють для українського народу гордість нації та історію державотворення – П. Полуботка, А. Головатого. Серед провідних скульпторів сучасності – Ю. Синькевич, В. Прокопів, Т. Бриж.

У перші роки незалежності в Україні розгорнулися роботи щодо *відбудови визначних пам'яток історії та культури* українського народу. Зокрема, в Києві відбудовано Михайлівський Золотоверхий собор, Успенський собор Києво-Печерської лаври. Гідне місце в світі давно посіла українська графіка. Так само відома й українська карикатура. Українські карикатуристи

останніми роками завоювали більш як 100 призів на міжнародних конкурсах і фестивалях.

Економічні труднощі, які переживає Україна, особливо актуалізують проблему соціального захисту митців. Здійснюється він, передусім, через придбання державою художніх творів, поширення художніх ярмарок, заснуванням указом Президента України стипендій для видатних діячів культури, мистецтва, науки та освіти України.

Період незалежності України – якісно новий етап у розвитку національного мистецтва, який характеризується з одного боку – осмисленням значущості художньої спадщини, збереженням традицій, з іншого – потягом до експерименталізму. Мистецтво оновлюється мовою, тематикою, жанривістю та образністю. Репертуар насичується світовою класикою та сучасним художнім надбанням. Національне мистецтво прагне «увійти» у світовий художній контекст при повному збереженні національної неповторності.

Таким чином, характерними рисами культури сучасної України є зміна ціннісних орієнтирів і духовних спрямувань, переосмислення власної історії, утвердження національної ідентичності, відновлення значущості релігійного життя та його активізація, вдосконалення системи освіти, спрямування її на інтеграцію в міжнародну освітню систему, розвиток усіх основних галузей і напрямків науки, культурна глобалізація тощо.

Список використаних джерел

1. Безверхий В. Сучасне українське мистецтво. Київ: Ексмо, 2007.
2. Бойко О.Д. Історія України / Бойко О.Д. – К.: Видавничий світ «Академія», 2007. – 568 с.
3. Візуальне мистецтво від авангардних зрушень до новітніх спрямувань: Розвиток візуального мистецтва України ХХ–ХХІ століть / Сидоренко В. Д. ІПСМ АМУ. — К.: ВХ[студіо], 2008.
4. Гнатюк О. Нове обличчя української літератури // Між літературою і політикою, К.: Дух і літера — 2012.
5. Журавель С. Художники України. – Київ: Спілка художників України, 2011.
6. Історія України. Новітня доба. Навчальний посібник / В. Ф. Колесник [та ін.] ; ред.В.М. Литвин. – К. : «Академвидав», 2012. – 480 с.
7. Красильникова О. Історія українського театру ХХ сторіччя: Монографія. — К., 1999. 3. Корнієнко Н. Український театр у переддень третього тисячоліття. — К., 2000.

8. Клековкін О. Містерія у генезі театральних форм і сценічних жанрів. — К., 2000

9. Літопис образотворчих видань. Державний бібліографічний покажчик України / Гол. ред. М. І. Сенченко ; Відп. за вип. Г. О. Гуцол ; Укл. Н. А. Палащина. — К.: Книжкова палата України, 2015

10. Музичне мистецтво ХХІ століття — історія, теорія, практика: зб. наук. пр. Ін-ту муз. мистецтва Дрогоб. держ. пед. ун-ту ім. Івана Франка / упоряд.: А. І. Душний; Дрогоб. держ. пед. ун-т ім. І. Франка, Ін-т муз. мистецтва, Ун-т ім. Яна Кохановського, Ін-т муз. освіти, Ун-т Вітовта Великого, Казах. нац. консерваторія ім. Курмангази. — Дрогобич: Посвіт, 2016.

11. Сурмін Ю. П. Ціннісні процесі пострадянського суспільства: методологічний аспект: Зб. наук. пр. УАДУ: Сучасні проблеми державного управління / За заг. ред. В. І. Лугового, В. М. Князева. — К.: Вид-во УАДУ, 2003. — Вип. 1.

12. Концепція нової української школи [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://www.kmu.gov.ua> > app > media > reforms. — Назва з екрана.

13. Загальноосвітні навчальні заклади України на початок 2014/2015 навчального року. Статистичний бюлетень. Державна служба статистики. [Електронний ресурс] — К.: 2015 - — Режим доступу : kiev.ukrstat.gov.ua > archive. — Назва з екрана.

14. Освітня політика. Портал громадських експертів [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://education-ua.org.ua/>. — Назва з екрана.

15. Офіційне інтернет-представництво Президента України. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://www.president.gov.ua>. — Назва з екрана.

16. Розвиток освіти в сучасній Україні. Освітньо-правовий аспект [Електронний ресурс]. Л.Ф. Чернікова // Культура народів Причорномор'я. — 2014. - №266. — с. 199-203 — Режим доступу : dspace.nbuv.gov.ua. > handle. — Назва з екрана.

17. Що не так з болонською системою в Україні [Електронний ресурс]. З. Юзвін // Освіта. — 18.08.2018 - Режим доступу : <https://studway.com.ua> > bologna system

18. Релігія і церква в українському суспільстві: соціологічне дослідження. Особливості релігійного і церковно-релігійного ... - Центр Розумкова [Електронний ресурс]. — Режим доступу : razumkov.org.ua > uploads > article > 2018_Religiya — Назва з екрана.

Навчальне електронне видання
комбінованого використання
Можна використовувати в локальному та мережному режимах

ДУХОВНА КУЛЬТУРА СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Методичні рекомендації для самостійної роботи
студентів спеціальностей 076 «Підприємництво, торгівля та біржова
діяльність», 181 «Харчові технології», 131 «Прикладна механіка»,
142 «Енергетичне машинобудування»
з дисципліни «Історія та культура України»

Укладачі:

І. П. Коршунова, Н. А. Лемешева, А. С. Міносян

Відповідальний за випуск зав. кафедри суспільних та гуманітарних дисциплін
А. С. Міносян, к.іст.н., проф.

План 2019 р., поз. 128/___

Підп. до друку . .2019 р. Один електронний оптичний диск (CD-ROM);
супровідна документація. Об'єм даних 4 Мб. Тираж 10 прим.

Видавець і виготівник

Харківський державний університет харчування та торгівлі
вул. Клочківська, 333, Харків, 61051.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4417 від 10.10.2012 р.